

Dr. Bodolay László:

**„Aspekte und Hintergründe der deutsch-ungarischen
interkulturellen Kommunikation“**

**/"Az interkulturális kommunikáció aspektusai német-magyar
viszonylatban"/**

Tézisek

PTE-BTK 2011

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
2. A DISSZERTÁCIÓ VÁZLATA	5
3. A DISSZERTÁCIÓHOZ VÉGZETT KUTATÁS MINTÁJA, HIPOTÉZISEI ÉS FŐBB EREDMÉNYEI.....	13
4. A DISSZERTÁCIÓ TARTALOMJEGYZÉKE.....	34
5. A DISSZERTÁCIÓ BIBLIOGRÁFIÁJA.....	37
6. A SZERZŐ KAPCSOLÓDÓ BIBLIOGRÁFIÁJA.....	50
7. A DISSZERTÁCIÓHOZ VÉGZETT KUTATÁS KÉRDŐÍVE.....	52

1. BEVEZETÉS

Az utóbbi évtized globalizációs folyamatai szükségessé tették a kultúrák közötti kommunikáció különbségeinek és hasonlóságainak a feltárását, mert óhatatlanul egyre többet kell kommunikálnunk számunkra „idegen” üzleti partnerekkel, de az üzleti élettől függetlenül is egyre több, külföldiekkel folytatott interakciós helyzetbe kerülünk, részben azért, mert mi utazunk külföldre, részben azért, mert egyre több külföldi utazik hozzánk.

Az üzleti viszonyok mellett közös teamek, klubok, barátságok, szerelmek alakulnak ki, és ezért elengedhetetlenné válik egymás jobb megértése.

Egymástól nagy távolságra lévő kultúrák többnyire jelentős, könnyebben észrevehető különbségeket mutatnak, ettől könnyebben dekódolhatóak a köztük lévő kommunikációs különbségek is. Ugyanakkor sokkal nehezebb az azonos vagy egymáshoz közeli kultúrkörhöz tartozó különbségek tisztázása, azt hihetnénk ugyanis, hogy múltunk és történelmi kapcsolódási pontjaink miatt problémamentesen tudunk majd egymással kommunikálni. Ezért egyfajta kulturális sokk lesz rajtunk úrrá akkor, ha közös gyökereink ellenére mégis félreértjük egymást, ha (többnyire véletlenül) konfliktusokat gerjesztünk, vagy egyszerűen csak nem tudunk egymással „zöld ágra vergődni”, egymással érthetően kommunikálni.

Fenti megfontolásaim miatt döntöttem úgy, hogy összevetem Németország és Magyarország kommunikációs és viselkedésszel szokásait egymással és érintőlegesen Ausztriával és a németajkú Svájcjal, koncentrálni különösen a Németországon belüli intrakulturális és a Németország és Magyarország közti interkulturális kommunikációs jellemzőkre.

A disszertáció címe ezért a következő:

„Aspekte und Hintergründe der deutsch-ungarischen interkulturellen Kommunikation“

/"Az interkulturális kommunikáció aspektusai német-magyar viszonylatban"/

Disszertációmban a németnyelvű kultúrkör és Magyarország kommunikáción belüli hasonlóságait és különbségeit igyekeztem kidomborítani.

Különösen hangsúlyosan mutatom be a konkrét német-magyar különbségeket, lebontva az egyes németországi tartományokra is, és külön részletezem a volt keletnémet és nyugatnémet területek közti problémákat.

A munkában tehát a német kultúrkörön belül főleg a németországi területek kommunikációs jellemzőivel foglalkozom, de figyelembe veszek osztrák és svájci jelenségeket is.

A „hangsúlyeltolódás” oka egyrészt az a tény, hogy német-magyar kommunikációs helyzetek gyakrabban fordulnak elő, mint osztrák-magyar vagy svájci-magyar kommunikációs aktusok, másrészt pedig a kutatásban is nagyobb arányban adtak a németek és a magyarok választ a

kérdéseimre, az ő válaszadási hajlandóságuk sokkal nagyobb volt, mint a másik két németnyelvű területé.

A német-magyar kommunikáció jellemzőinek hangsúlyosabb bemutatása végül azzal is magyarázható, hogy egyéni tapasztalataim német-magyar viszonylatban hosszú évekre tekintenek vissza, hiszen magam is részben német területen szocializálódtam.

2. A DISSZERTÁCIÓ VÁZLATA

Disszertációm német nyelven írtam, ezért az alább felsorolt fejezetek és alfejezetek két nyelven szerepelnek.

Az első fejezetben a főbb fogalmak tisztázására vállalkoztam, amelyek az interkulturális kommunikáció kapcsán alapvetően felmerülnek:

BEVEZETÉS

I. A FOGALMAK TISZTÁZÁSA /BEGRIFFSERKLÄRUNGEN/

- I.1. Mi a kultúra? /Was verstehen wir unter Kultur?/
(A különféle definíciók bemutatása) (Kulturdefinitionen)
- I.2. Mit értünk interkulturalitáson és multikulturalitáson?
/Was verstehen wir unter Inter- bzw. Multikulturalität?/
- I.3. Mi a különbség az intrakulturális és az interkulturális kommunikáció között? /Was ist der Unterschied zw. der intra- und der interkulturellen Kommunikation?/
- I.4. Mi az az etnocentrizmus és a policentrizmus?
/Was beinhaltet der Ausdruck Ethnozentrismus und Polyzentrismus?/
- I.5. Mit értünk explicit ill. implicit kultúrán?
/Was verstehen wir unter expliziter bzw. impliziter Kultur?/
- I.6. A sztereotípiák legfőbb jellemzői
/Die wichtigsten Merkmale der Stereotype/
- I.7. Az előítéletek legfőbb jellemzői
/Die wichtigsten Merkmale der Vorurteile/
- I.8. Mi a kulturális sokk, és mely elemekből áll?
/Was ist der Kulturschock und aus welchen Etappen besteht er?/
- I.9. A nonverbális és a verbális kommunikáció jellemzői
/Merkmale der nonverbalen und der verbalen Kommunikation/

E fogalmi listát nem a „szakma“ képviselőinek szántam, hanem alapvetően német szakos hallgatóimnak, akik minden reményem szerint a disszertáció könyvváltozatát majd tananyagként is használhatják. A listát a munka megírása után esetleg kiegészítem az egyes kultúrstandardok, kulturális dimenziók bemutatása kapcsán felmerülő lényeges fogalmakkal is.

Így az első fejezet használható önmagában is a témához kapcsolódó lexikai és fogalmi gyűjteményként.

A második fejezetben a számomra legizgalmasabb modelleket mutattam be, amelyek mind külön-külön is használhatóak kultúraközi interakciók kezelése illetve az ezekre történő felkészülés során, de együttes ismeretük lényegesen eredményesebb „interkulturális kommunikációt” és „interkulturális kompetenciát” eredményez:

II. NÉHÁNY LÉNYEGES MODELL /WICHTIGE KULTURMODELLE/

- II.1. Florence Kluckhohn és Fred Strodtbeck értékorientációs modellje
/Werteorientierungen bei F. Kluckhohn und F. Strodtbeck/
- II.2. E.T. Hall modellje
/Das Modell von E.T. Hall/
- II.3. A kultúra mint "szellemi szoftver" (Hofstede)
/Die Kultur als "mentale Software" bei Geert Hofstede/
- II.4. A kultúra szintjei (Hofstede)
/Die Kulturebenen bei Geert Hofstede/
- II.5. Geert Hofstede kulturális dimenziói
/Kulturdimensionen bei Geert Hofstede/
- II.6. Fons Trompenaars kulturális dimenziói
/Kulturdimensionen bei Fons Trompenaars/
- II.7. Egon Winkler ellentétpárjai
/Gegensatzpaare bei Egon Winkler/
- II.8. Ferdinand Schulz von Thun pszichológiai modelljei
/Psychologische Modelle bei Friedemann Schulz von Thun/
- II.9. A modellek érvényességi köre
/Die Grenzen der Modelle/

A modellek bemutatását fontosnak tartom, mert német nyelven ilyen összefoglalás eddigi ismereteim szerint még nem született, a II.9. pontban pedig e modellek érvényességi körét ábrázoltam, hiszen minden modell mindenképpen egyfajta leegyszerűsített valóság, és így semmiképpen sem tekinthető mindenhatónak.

A kulturális dimenziók használata ugyan sokat segíthet a globális megértésben, de a személyközi interakciós aktusok ettől függetlenül mindig egyediek, és nem sorolhatóak egyértelmű rendszerekbe, nem „skatulyázhatók” be.

Éppen ezért tartom nagyon fontosnak a pszichológiai magyarázatok felvételét is a modellek közé. A kultúrák különbségeiből illetve az egyéni különbségekből kiinduló modellek együttesen már nagyon sokat segítenek interkulturális kompetenciánk kialakításában, de még mindig marad nagyon sok megválaszolatlan helyzet, interkulturális félreértés, és az ezekből adódó konfliktus.

A harmadik fejezetben a teljesség igénye nélkül, vázlatosan mutatom be azokat a főbb tényezőket, amelyek minden kommunikációs helyzetben, de különösen kultúraközi interakciókban szerintem fontosak, és amelyek nélkül nem tudunk félreértések nélkül kommunikálni.

E pontokban tehát a kommunikációt befolyásoló tényezőkkel foglalkozom, mert abból indulok ki, hogy az alább felsorolt hasonlóságok és különbségek mind hatással vannak az adott terület kommunikációs szokásaira, amelyekből rögtön következtetni tudunk a kommunikációs partner egyéb viselkedési normáira, illetve fordítva is, a viselkedése és kommunikációja alapján kellő felkészülés esetén következtetni tudunk konkrét származási helyére, és rá tudunk „hangolódni” az ottani elvárásokra.

Ha ez sikerrel jár, akkor jelentős előnyre teszünk szert üzleti, baráti stb. kapcsolataink kialakításában. Ezért e fejezet a következő témák köré csoportosul:

III. A NONVERBÁLIS ÉS A VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK /DIE VERSCHIEDENEN EINFLUSSFAKTOREN DER NONVERBALEN UND DER VERBALEN KOMMUNIKATION/

- III.1. Az összehasonlítható országok földrajzának kihatása a kommunikációra
/Die Auswirkungen der geographischen Gegebenheiten auf die Kommunikation/
- III.2. A négy ország történelmének hatása a kommunikációra
/Die Auswirkungen der Geschichte auf die Kommunikation/
- III.3. A népesség megoszlásának hatása a kommunikációra
/Die Auswirkungen der Bevölkerungsstruktur auf die Kommunikation/
- III.4. A vallási megoszlás hatása a kommunikációra
/Die Auswirkungen der konfessionellen Unterschiede auf die Kommunikation/
- III.5. A politikai és választási rendszer hatása a kommunikációra
/Die Auswirkungen des politischen - und des Wahlsystems auf die Kommunikation/
- III.6. Nemzeti szimbólumok és nemzettudat
/Nationalsymbole und Nationalbewusstsein/
- III.7. A nyelv és a tájnyelvek hatása a kommunikációra
/Auswirkungen der Sprache und der Dialekte auf die Kommunikation/
- III.8. A lényegesebb népszokások és ünnepek, az étkezési és italozási szokások és az illemszabályok, mint a kommunikációt befolyásoló tényezők
/Die wichtigsten Bräuche und Feiern, die Ess- und Trinkgewohnheiten oder die Benimmregeln als Einflussfaktoren in der interkulturellen Kommunikation/

E fenti gondolatok külön-külön vagy együtt, az adott kommunikációs szituációtól függően válnak fontosabbá vagy kevésbé fontossá, és hangsúlyozni szeretném, hogy eme ismeretek birtokában is, már amennyire ez egyáltalán lehetséges, a kommunikáló fél még mindig kerülhet olyan helyzetekbe, amikor nem érti, hogy miért, de valami nem stimmel a kommunikációs aktus során.

Tehát nem állítom, hogy e tényezők ismeretének birtokában „felvérteztük” magunkat minden kommunikációs félreértés vagy konfliktushelyzet kivédésére, de ezek tudatos ismerete nélkül még nagyobb a félreértések, illetve a félremagyarázások esélye.

A modellek nyújtotta ismeretek, az egyéb kiegészítő háttér-információk, a kommunikációs aktus pszichológiai összetevői mind együttesen szükségesek ahhoz, hogy „érthetően” kommunikáljunk.

Végül, de nem utolsó sorban elengedhetetlen a kommunikáló felek megfelelő empátiás készsége is a kommunikáció sikeréhez.

A disszertáció negyedik fejezetében összehasonlítom a területében ugyan egy, de mentalitásában még mindig kettő Németországot, a keleti és nyugati területek, a volt NSZK- és NDK-tartományok kommunikációs sajátosságait, és megpróbálok magyarázattal szolgálni az érezhető különbségekre, amelyek a kívülálló számára nehezebben tudatosulnak, hiszen általában egy egységes német kultúráképpel rendelkezik, és ezért nehezebben tudja a „keletnémet” vagy a „nyugatnémet” partnert értelmezni:

IV. A NYUGATNÉMETEK ÉS A KELETNÉMETEK INTRAKULTURÁLIS KOMMUNIKÁCIÓJÁNAK ÖSSZEVETÉSE /VERGLEICH DER INTRAKULTURELLEN KOMMUNIKATION ZWISCHEN WESTDEUTSCHEN UND OSTDEUTSCHEN/

IV.1. A társadalom /Die Gesellschaft/

IV.2. A nem verbális kommunikáció /Die nonverbale Kommunikation/

IV.3. A verbális kommunikáció /Die verbale Kommunikation/

Az ötödik fejezet foglalkozik a német kultúrkörhöz tartozó három nagy terület és Magyarország kommunikációs jellemzőinek összehasonlításával, különös tekintettel a német-magyar vonatkozásokra.

Ezen kívül ebben a fejezetben elemzem kérdőíves kutatásom eredményeit is:

V. A KOMMUNIKÁCIÓS FORMÁK ÖSSZEHASONLÍTÁSA NÉMET-MAGYAR VISZONYLATBAN, KITEKINTVE AUSZTRIA ÉS A NÉMET NYELVŰ SVÁJC KOMMUNIKÁCIÓS JELLEMZŐIRE /VERGLEICH DER KOMMUNIKATIONSARTEN VON DEUTSCHLAND UND VON UNGARN MIT AUSBLICK AUF ÖSTERREICH UND DIE DEUTSCHSPRACHIGE SCHWEIZ/

Az V.1. alfejezet a német-magyar kommunikációs hasonlóságokra és különbségekre koncentrálna. Bemutatom a kölcsönösen létező sztereotípiákat, az alapvető mentalitásbeli különbségeket, a két kultúrára jellemző tér- és időhasználat különbségeit, valamint a munka világában tapasztalható jelenségeket.

Kitérek a nem verbális és a verbális kommunikáció hasonlóságaira illetve különbségeire, a tabukra, és tanácsokkal szolgálok arra vonatkozóan, hogy mit szabad és mit nem szabad tennünk az adott kultúrában.

A fejezetet a két kultúrára jellemző „kulcsfogalmakkal” és idézetekkel zárom:

V.1. ÁLTALÁNOS GONDOLATOK A MAGYAROK ÉS A NÉMETEK KÖZTI KULTURÁLISAN DETERMINÁLT PROBLÉMÁKRÓL /ALLGEMEINE GEDANKEN ÜBER DIE KULTURELL BEDINGTEN PROBLEME ZWISCHEN UNGARN UND DEUTSCHEN/

V.1.1 Kölcsönös sztereotípiák, én- és másság-képek
/Gegenseitige Stereotype, Ich- und Fremdbilder/

V.1.2.A két országban jellemző kommunikációs sajátosságokra ható folyamatok és mentalitásbeli különbségek
/Einflüsse und Mentalitätsunterschiede, die die Kommunikation in den beiden Ländern beeinflussen/

V.1.2.1. Térkezelés /Behandlung des Raums/

V.1.2.2. Időkezelés /Behandlung der Zeit/

V.1.2.3. Különbségek a munka világában /Unterschiede im Arbeitsleben/

V.1.3.A nem verbális kommunikáció különbségei a két ország között
/Die nicht verbalen Kommunikationsunterschiede zwischen den beiden Ländern/

V.1.4.A verbális kommunikáció különbségei a két ország között
/Die verbalen Kommunikationsunterschiede zwischen den beiden Ländern/

V.1.5.Az üzleti élet kommunikációs jellemzői
/Merkmale im Geschäftsleben/

V.1.6.Tabuk német-magyar viszonylatban
/Tabuthemen im deutsch-ungarischen Vergleich/

V.1.7.Mit szabad és mit nem német-magyar viszonylatban?
/Allgemeine "Do's and don'ts" (im deutsch-ungarischen Kontext)/

V.1.8.Néhány kulcsfogalom német-magyar viszonylatban
/Einige Schlüsselbegriffe im deutsch-ungarischen Vergleich/

Az V.2. alfejezet a négy ország önképével és a másiktól alkotott képével foglalkozik. Ehhez a fejezethez kvantitatív vizsgálatot végeztem, a kérdőívet a tézisfüzet végén mellékelem. A beérkezett válaszokat az SPSS-program segítségével dolgoztuk fel, ennek eredményeiről számolok be ebben a fejezetben.

Ezen kívül a beérkezett válaszok alapján bemutatom a vizsgálatban részt vevő magyar és német válaszolók én-képét, a másik országról alkotott képét, illetve Ausztria- és Svájc-képét. Végül a kutatás kapcsán felállított hipotéziseimet vizsgálom meg, és értékelem az eredményeket.

A kérdőív kérdéseit nyitott formában tettem fel, semmiképpen sem szerettem volna, hogy bármilyen általam kitalált vagy feltételezett állítás körül alakuljon a kérdésfeltevés, mert félő volt, hogy akkor a saját hipotéziseimnek, feltételezéseimnek megfelelő válaszokat kaptam volna. Így természetesen komplikáltabb munkát jelentett a kérdőívek feldolgozása, de szélesebb körben szóródnak a válaszok, amelyekből általam és mások által sem ismert vagy gondolt válaszokat is nyerhettem.

A kérdőívre adott válaszokból arra is következtethettem, hogy egyáltalán mennyire tudatosak a válaszadókban a másakra jellemző tulajdonságok, és hogy mennyire ismerik a másik ország állampolgárait.

Kiderül az is, hogy milyen értékeket preferálnak a válaszadók, és mit tételeznek a másik ország értékpreferenciáiról.

Fontosnak tartottam a még mindig létező sztereotípiák és előítéletek “előcsalogatását” is, ugyanakkor láttatni szerettem volna a generációk közti különbségeket is a multikulturális társadalom elfogadásával kapcsolatban, mert tény, hogy a többedik generációs “külföldiek” jelenléte teljesen átstrukturálja a három németnyelvű országot, és más közhangulatot eredményez az idegenekkel kapcsolatban, mint amilyen még 10-15 éve volt az elfogadottságuk pl. Németországban. (Ez persze régióként és a “külföldi” származási helye szerint is divergál, de nolens volens el kell fogadniuk a saját eredeti kultúrájuktól merőben más kultúrák képviselőit is.)

Lényegesnek tartottam a tabutémák tudatosítását is a válaszadókban, illetve kíváncsi voltam arra is, hogy léteznek-e egyéb tabutémák, mint amelyekről én is immár több helyen tettem említést a négy ország közti hasonlóságok és különbségek taglalása kapcsán.

A fejezet ezért a következő pontokból áll:

*V.2. NÉMETEK, MAGYAROK, OSZTRÁKOK ÉS NÉMETNYELVŰ SVÁJCIK KÖZÖTTI
EMPÍRIKUS FELMÉRÉS ALAPJÁN VÁZOLHATÓ ÉNKÉP ÉS A MÁSIKRÓL
ALKOTOTT KÉP
/DAS ICH-BILD UND DAS GEGENSEITIGE FREMDBILD AUFGRUND EINER
EMPIRISCHEN UNTERSUCHUNG UNTER DEUTSCHEN, ÖSTERREICHERN,
(DEUTSCH)-SCHWEIZERN UND UNGARN/*

V.2.1. Általános megjegyzések /Allgemeine Bemerkungen

V.2.2. Globális – és egyedi eredmények /Globale – und Einzelergebnisse

V.2.3. A németek önmagukról alkotott képe /Das Ich-Bild der Deutschen/

V.2.3.1. A németek Ausztria-képe /Das Österreich-Bild der Deutschen/

V.2.3.2. A németek Svájc-képe /Das Schweiz-Bild der Deutschen/

V.2.3.3. A németek Magyarország-képe /Das Ungarn-Bild der Deutschen/

V.2.4. A magyarok önmagukról alkotott képe /Das Ich-Bild der Ungarn/

V.2.4.1 A magyarok Németország-képe /Das Deutschland-Bild der Ungarn

V.2.4.2. A magyarok Ausztria-képe /Das Österreich-Bild der Ungarn/

V.2.4.3. A magyarok Svájc-képe /Das Schweiz-Bild der Ungarn/

V.2.5. A hipotézisek értékelése /Die Bewertung der Hypothesen

Az V.3. és az V.4. fejezetben térek át a nem verbális és a verbális kommunikáció jellemzőinek taglalására a négy ország vonatkozásában. Az alábbi témák feldolgozását nagyon lényegesnek tartom az interakciós helyzetekre történő felkészülés érdekében. Az alább felsorolt témakörök mentén ábrázolom a négy ország közti alapvető különbségeket és hasonlóságokat.

E tényezők ismerete tovább gazdagítja ugyanis az interkulturális vagy kultúráközi kommunikációs aktusok során felmerülő jelenségek tárházát.

Természetesen itt is azzal a megszorítással, hogy a három általam bemutatott németnyelvű ország vonatkozásában, és ezen belül is leginkább Németországban nagyon nehéz a németekre jellemző tipikus jelenségek definitív bemutatása, mert a többgenerációs bevándorlók hatásaképpen egyre nehezebbé válik a valóban csak a németekre jellemző személyiségjegyek tisztázása.

Az utóbbi évtizedekben olyan sok „új” viselkedéstípussal és kommunikációs szokással konfrontálódtak a német kultúrkör polgárai, és olyan sok minden ezek közül beépült a hétköznapi életbe, hogy csak óvatosan lehet az eredeti kultúrára jellemző jegyeket tisztázni.

Németország, Svájc és Ausztria az utóbbi évtizedben egyre inkább a külföldi bevándorlók „Mekkájává” vált, és ezt sohasem hagyhatjuk figyelmen kívül:

*V.3. A NÉGY ORSZÁGRA LEGINKÁBB JELLEMZŐ NEM VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ A HÉTKÖZNAPI ÉS AZ ÜZLETI ÉLETBEN
/MERKMALE DER NONVERBALEN KOMMUNIKATION DER VIER LÄNDER IM ALLTAG UND IM GESCHÄFTSLEBEN/*

V.3.1. Üdvözlési formák /Begrüßungsformen/

V.3.2. Az emberek közti távolság /Der Abstand zwischen zwei Menschen/

V.3.3. Gesztusok és mimika /Gestik und Mimik/

V.3.4. Udvariassági gesztusok /Höflichkeitsgesten/

V.3.5. "Mutogatás" /"Fingerzeichen"/

*V.4. A NÉGY ORSZÁGRA LEGINKÁBB JELLEMZŐ VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ A HÉTKÖZNAPI ÉS AZ ÜZLETI ÉLETBEN
/MERKMALE DER VERBALEN KOMMUNIKATION DER VIER LÄNDER IM ALLTAG UND IM GESCHÄFTSLEBEN/*

V.4.1. Üdvözlési formák, bemutatkozás, megszólítási formák, címek és rangok használata /Begrüßungsformen, Sichvorstellen, Anredeformen, Gebrauch von Titeln und Rängen/

V.4.2. Telefonálás /Telephonieren/

V.4.3. A mobiltelefon használata /Handy-Benutzung/

V.4.4. Levelezési szokások /Korrespondenz/

V.4.5. E-mailek és SMS-küldés /E-Mails und SMS/

V.4.6. Névjegykártyahasználat /Visitenkarten/

V.4.7. A "smalltalk" szabályai /Regeln des "Smalltalks"/

V.4.8. Üzleti tárgyalások /Verhandlungsführung/

V.4.9. Üzleti étkezések /Geschäftsessen/

V.4.10. Ajándékozási szokások /Geschenke/

V.4.11. Tabutémák /Tabuthemen/

Munkám végén még egyszer röviden összefoglalom a disszertáció legfontosabb gondolatait és következtetéseimet, és megpróbálok egy „kitekintéssel” is szolgálni a kultúrák közötti kommunikációval kapcsolatban:

A munkát a kutatás kérdőívével és az irodalomlistával zárom, mindkettő megtalálható e füzet végén is:

VI. KITEKINTÉS /AUSBLICK/

VII. FÜGGELÉK /ANHANG/

VIII. IRODALOMJEGYZÉK /LITERATUR/

3. A DISSZERTÁCIÓHOZ VÉGZETT KUTATÁS MINTÁJA, HIPOTÉZISEI ÉS FŐBB EREDMÉNYEI

A MINTA:

Nemzeti hovatartozás:

- Német: 92 fő
- Osztrák: 10 fő
- Svájci (német): 15 fő
- Magyar: 78 fő

Nem:

- Nő: 111 fő (56,9%)
- Férfi: 84 fő (43,1%)

Kormegoszlás:

- 29,2% (57) 25 év alatt,
- 9,7% (19) 26 - 35 éves,
- 14,4% (28) 36 - 45 éves,
- 14,4% (28) 46 - 55 éves,
- 12,8% (25) 56 - 65 éves,
- 19,5% (38) 66 év felett.

Végzettség:

- 32,3% (63) egyetem,
- 13,3% (26) főiskola,
- 31,8% (62) érettségi,
- 16,4% (32) 10 osztály,
- 6,2% (12) 8 osztály.

Foglalkozás:

- 29,2% (57) diák,
- 26,7% (52) nyugdíjas,
- 22,6% (44) alkalmazott,
- 7,7% (15) értelmiségi,
- 5,6% (11) szabadúszó/művész,
- 4,1% (8) önálló (vállalkozó),
- 2,1% (4) vezető beosztású,
- 0,5% (1) politikus,
- 0% (0) östermelő.

Hányszor és milyen hosszan járt az adott országban:

- **98 személy** (a nem németek 95,1% - a) járt már **Németországban**, **91** (a nem németek 88,3% - a) többször is.
- Közülük **46 rövid ideig**, **37 hosszan**, **15 közepesen hosszan**.
- **180 személy** (a nem osztrákok 94,7% - a) járt már **Ausztriában**, **171** (a nem osztrákok 92,4% - a) többször is.
- Közülük **97 rövid ideig**, **52 hosszan**, **31 közepesen hosszan**.
- **126 személy** (a nem svájciak 70% - a) járt már **Svájcban**, 30% viszont még nem.
- Többségük, **93 személy rövid ideig**, a többi egyformán közepesen hosszan ill. hosszan.
- **88 személy** (a nem magyarok 75,2% - a) járt már **Magyarországon**, **60** (a nem magyarok 51,3% - a) többször is.
- Többségük, **73 személy rövid ideig**, **12 hosszan**, **3 közepesen hosszan**.

Látható, hogy a mintám főleg német és magyar válaszadókból, hangsúlyozottan magasabb végzettségű fiatal illetve nyugdíjas korú populációból verbuválódott, amely Németországot, valamint Ausztriát a látogatások hossza és gyakorisága alapján feltehetően jobban ismeri, mint Svájcot vagy hazánkat.

ÉN-KÉPEK ÉS MÁSSÁG-KÉPEK

(A kérdésekre adott válaszok alapján.)

Az én-képek tisztázásához a 7. kérdésre adott válaszokat vizsgáltuk meg újra. Ebben a kérdésben globálisan a „tipikus” jellemzőkre kérdeztem rá.

(A válaszszaámot zárójelben ábrázolom, és ez a szám akkor található a kategóriacsoport előtt, ha több kategória is ugyanolyan számú választ kapott.)

Az **országok szerinti kereszt táblák** alapján az eredmények a következők lettek:

A németek önmagukról alkotott képe:

- 1. „Pontos, precíz, alapos, akkurátus” 23,3% (41)
- 2. „Dolgos, szorgalmas, törekvő, kötelességtudó, céltudatos” 20,4% (36)
- 3. „Korrekt, megbízható, becsületes” 12,5% (22)
- 4. „Rendszerető, gondos, fegyelmezett” 9,1% (16)
- 5. „Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos” 6,2% (11)
- 6. „Formális, bürokratikus, rugalmatlan, komplikált, szabálytisztelő” 5,7% (10)
- 7. „Siránkozó, rosszkedvű, pesszimista, humortalan, mélabús, veszekedős, szeszélyes” 2,8% (5)

(n = 176)

Ha a fenti eredményeket az eredeti összképpel vetjük össze, akkor feltűnik, hogy a németek (amint az általában mindenkre jellemző) először pozitív kategóriákban gondolkodnak önmagukról, és csak másodsorban jelennek meg a negatív tulajdonságok is önképükben.

Különbözik azonban komolyabban a különbség az összképhez képest, viszont alig említik a „barátságos” (2,3%)(4), a „spórolós” (1,1%)(2) és a „kreatív” (2,3%)(4) attitűdöt, amely az összes válasz közt még fontosnak tűnt 8,4%, 7,8% és 6,0%-kal.

A németek Ausztria-képe:

- 1. „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves” 27% (24)
- 2. „Kedélyes, vicces, vidám, életigenlő” 18% (16)
- 3. „Rendetlen, nem megbízható, laza, lusta, lassú” 7,9% (7)
- 4. 4,5% (4) „Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos”
„Kreatív, nyitott, okos, spontán”

(n = 89)

Az első négy kategóriacsoport sorrendje teljesen megegyezik a 7-es kérdésre adott válaszok szerinti sorrenddel, itt viszont már a „*kreatív*” is a 4. helyen szerepel, amit az összes válaszadó csak jóval későbbre helyezett.

A másik feltűnő jelenség, hogy a németek az első helyeken is kisebb arányban említették az illető kategóriát, mint az összes válasz esetében, ahol pl. a „*barátságos*” attitűd 39%-os aránnyal, a „*kedélyes*” pedig 29,7%-os aránnyal jelent meg.

Ezen kívül alig említették meg a „*nemzettudat*” (2,2%)(2) kategóriát, a „*siránkozó*” (1,1%)(1) attitűdöt, valamint a „*pontosságot*” (2,2%)(2) és a „*dolgosságot*” (3,4%)(3), amely az összképben jelentősebbnek tűnt 7,0%, 6,3%, 5,6% és 4,9%-kal.

A németek Svájc-képe:

- 1. „Slampos, nem megbízható, laza, lusta, lassú” 11,5% (10) /vs. magyarok 1,0% (1)/
- 2. 10,3% (9) „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves”
„Büszke, patrióta, hagyománytisztelő”
- 3. 9,2% (8) „Pontos, precíz, alapos, akkurátus”
„Introvertált, távolságtartó, zárkózott”
- 4. 8,0% (7) „Dolgos, szorgalmas, törekvő, kötelességtudó, céltudatos”
„Korrekt, megbízható, becsületes”
- 5. 5,7% (5) „Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos”
„Nyárspolgári, konzervatív, kispolgári”

(n = 87)

A németek Svájc-képe egyenletes eloszlást mutat az egyes kategóriacsoportok vonatkozásában, a különbségek nem relevánsak

Az összes válaszadó esetében sokkal inkább egyértelmű volt a sorrend.

Ugyanakkor az összes válaszadó általi Svájc-képben a „*pontosság*” foglalta el az első helyet 22,1%-kal, ezt követte az „*introvertált*” kategóriacsoport 16,3%-kal, majd közeli százalékaránnyal a „*dolgosság*” (14,7%), a „*barátságosság*” (13,9%), a „*büszke, patrióta*” attitűd (13,9%), valamint a „*korrekt*” (12,2%) és a „*slampos*” (12,2%) kategória.

Feltűnő, hogy a németek alig említik a svájciakkal kapcsolatban az „*anyagias*” (2,3%)(2), a „*rendszerető*” (1,1%)(1), az „*idegengyűlölő*” (4,6%)(4) és a „*spórolós*” (3,4%)(3) attitűdöt, amely az összes válasz esetében még 8,1%-os, 6,5%-os, még egyszer 6,5%-os és 5,7%-os arányban jelent meg.

A németek Magyarország-képe:

- 1. „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves” 38,0% (27)
- 2. „Kedélyes, vicces, életigenlő, vidám” 12,7% (9)
- 3. 5,6% (4) „Dolgos, szorgalmas, törekvő, kötelességtudó, céltudatos”
„Slampos, nem megbízható, laza, lusta, lassú”
- 4. 4,2% (3) „Siránkozó, rosszkedvű, pesszimista, mélabús, veszekedős, szeszélyes”
„Büszke, patrióta, hagyománytisztelő”
„Kreatív, nyitott, okos, spontán”
„Szociálisan érzékeny, gondoskodó, empatikus”
„Ravasz, fifikás, hazudozó”

(n = 71)

A németek Magyarország-képében abszolút „győztes” a „barátságos” kategória, és ezt követi még a „kedélyes” attitűdcsoporthoz is, bár jóval kevesebb válasszal.

Egyértelmű tehát, hogy a németek nagyon pozitívan látnak bennünket. Ennek nagyon örülhetünk.

(Később látni fogjuk, hogy mi korántsem festünk róluk ilyen szép képet.)

Összevetve az adatokat a 7. feladatra adott válaszokkal, feltűnik, hogy az ottani összképben is a „barátságos” attitűd szerepelt az első helyen 47,7%-kal, a „kedélyes” kategória azonban csak 9,9%-ot kapott, és ezzel csak a 6. helyen említődött meg.

Az összképben a válaszadók rögtön a 2. helyen már a „siránkozó” attitűdöt, a 3. helyen pedig a „kreativitást” említették 18,9%-os és 18%-os arányban. (Valószínűsíthető persze, hogy mindez a magyarok válaszainak tudható be, hiszen osztrák és svájci válaszadó kevés volt a mintában.)

A magyarok önmagukról alkotott képe:

- 1. „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves” (1. németek: 38,0%)
20,4% (20)
- 2. „Siránkozó, rosszkedvű, pesszimista, humortalan, mélabús, veszekedős, szeszélyes” 16,3% (16)
- 3. „Kreatív, nyitott, okos, spontán” 14,3% (14)
- 4. „Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos” 7,1% (7)
- 5. 5,1% (5) „Slampos, nem megbízható, laza, lusta, lassú”
„Hangos, temperamentumos, hektikus, tüzes”
- 6. „Ravasz, fifikás, hazudozó” 4,1% (4)
- 7. „Dolgos, szorgalmas, törekvő, kötelességtudó, céltudatos” 3,1% (3)

(n = 98)

Összevetve az adatokat az eredeti összképpel, látható, hogy az első három helyet mindkét esetben ugyanazok a kategóriák foglalják el, de különösen az első kategória esetében más arányban, a 7. pontra adott válaszokban ugyanis a „barátságos” attitűd 47,7%-os aránnyal

szerepelt (itt csak 20,4%-kal), a „*siránkozás*” 18,9%-kal (itt 16,3%-kal) , a „*kreativitás*” pedig 18%-kal (itt 14,3%-kal).

Ha pedig a németek Magyarország-képével vetjük össze az adatokat, akkor pedig feltűnik, hogy velük ellentétben mi alig tartjuk magunkat „*viccesnek*” vagy „*életigenlőnek*” (2,0%)(2), illetve „*patriótának*” (2,0%)(2).

Ugyanakkor mi sokkal inkább „*siránkozónak*” (16,3% vs. 4,2%) és „*kreatívnak*” (14,3% vs. 4,2%) tartjuk magunkat.

Feltűnő az is, hogy a német válaszadók a „*hangos, temperamentumos*”(2,8%)(2), valamint a „*kritikus*” (2,8%)(2) kategóriacsoporthoz alig tartották említésre érdemesnek.

A magyarok Németország-képe:

- 1. „Pontos, precíz, alapos, akkurátus” 23,4% (36)
- 2. „Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos” 9,7% (15)
- 3. 7,8% (12) „Korrekt, megbízható, becsületes”
„Rendszerető, gondos, fegyelmezett”
- 4. „Spórolós” 7,1% (11), /vs. németek 2,3% (2)/
- 5. „Dolgos, szorgalmas, törekvő, kötelességtudó, céltudatos” 5,8% (9)
- 6. „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves” 5,2% (8)
- 7. 4,5% (7) „Introvertált, távolságtartó, zárkózott”
„Kreatív, nyitott, okos, spontán”
- 8. „Formális, bürokratikus, rugalmatlan, komplikált, szabálytisztelő” 3,9% (6)
- 9. 2,6% (4) „Siránkozó, rosszkedvű, pesszimista, humortalan, mélabús, veszekedős, szeszélyes”
„Merev, stúr”
„Büszke, patrióta, hagyománytisztelő”

(n = 154)

Az adatokat elemezve rögtön feltűnik, hogy mi már rögtön a második helyen a „*kritikus, nagyképű*” attitűdöt említjük a németekkel kapcsolatban (9,7% vs. 6,2%), amely a 7. kérdésre adott válaszokban is a harmadik lett 21,6%-kal, és az összképhez hasonlóan fontos szerepet tulajdonítunk a „*spórolósságuknak*” is (ott 7,8%, itt 7,1%), amit viszont ők önmagukkal kapcsolatban épphogy csak megemlítenek (1,1%).

Feltűnő az is, hogy a németek „*dolgoosságát*” mi sokkal később és kisebb arányban említjük, mint ahogyan ők látják önmagukat (5,8% vs. 20,4%), vagy mint az összképben, ahol e kategória a második helyen szerepelt 30,1%-kal.

Ugyanakkor viszont mi sokkal inkább tartjuk őket „*kreatívnak*” és „*távolságtartónak*” is (4,5%) /az összképben 6,0%/, mint ők önmagukat (2,3% és 1,7%).

Ugyanígy az összképhez hasonlóan „*barátságosabbnak*” is véljük őket (ott 8,4%, itt 5,2%), mint ők önmagukat (2,3%).

A magyarok Ausztria-képe:

- 1. „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves” 20,2% (24)
- 2. „Kedélyes, vicces, életigenlő, vidám” 17,6% (21)
- 3. „Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos” 7,6% (9)
- 4. „Slampos, nem megbízható, laza, lusta, lassú” 5,9% (7)
- 5. 5,0% (6) „Pontos, precíz, alapos, akkurátus”
„Büszke, patrióta, hagyománytisztelő”
- 6. „Rendszerető, gondos, fegyelmezett” 4,2% (5)
- 7. 3,4% (4) „Siránkozó, rosszkedvű, pesszimista, humortalan, mélabús, veszekedős, szeszélyes”
„Környezetbarát, természetbarát”
„Introvertált, távolságtartó, zárkózott”
„Élvezi az életet, pompaszerető, költekező”

(n = 119)

A magyarok Ausztria-képében is, az összképhez hasonlóan két kategória viszi el a prímet: Mindenekelőtt „barátságosnak” és „kedélyesnek” tartjuk őket, ha nem is olyan arányban, mint az összes válaszoló esetében, vagy a németek Ausztria-képével összevetve, hiszen az összes válaszoló esetében az első kategória 39%-kal, míg a második 29,7%-kal szerepelt, a németek képében pedig 27%-kal ill. 18%-kal.

A magyarok is, összehasonlítva az összes válaszoló általi válasszal, a jellemző tulajdonságok között a „pontosságot” nem látják jelentősnek, de a németekhez képest azért hangsúlyosabb náluk (2,2% vs. 5,0%).

Ugyanakkor viszont a németekhez és az összképhez hasonlóan alig látják az osztrákokat „dolgosnak, szorgalmasnak” (2) /3,4%, 4,9% és 1,7%/.

A magyarok Svájc-képe:

- 1. „Pontos, precíz, alapos, akkurátus” 13,3% (13)
- 2. „Introvertált, távolságtartó, zárkózott” 9,2% (9)
- 3. „Kicsinyes, materiális, pénzsóvár” (8,2%)(8). /vs. németek: 2,3% (2)/
- 4. „Barátságos, vendégszerető, szimpatikus, segítőkész, kedves” 7,1% (7)
- 5. 6,1% (6) „Dolgos, szorgalmas, törekvő, kötelességtudó, céltudatos”
„Korrekt, megbízható, becsületes”
- 6. 5,1% (5) „Merev, stúr”
„Kritikus, nagyképű, udvariatlan, arrogáns, öntudatos”
„Büszke, patrióta, hagyománytisztelő”
„Rendszerető, gondos, fegyelmezett”
„Idegengyűlölő, intoleráns”
- 7. 4,1% (4) „Környezetbarát, természetbarát”
„Szociálisan érzékeny, gondoskodó, empatikus”

(n = 98)

Az eloszlás most egyenletesebb, mint pl. az osztrákokkal kapcsolatban, ugyanakkor pl. a németekhez képest mi sokkal inkább „*kicsinyesnek, materiálisnak*” tartjuk a svájciakat (8,2% vs. 2,3%), viszont „*pontosságukat*” jobban észrevesszük, mint a németek (13,3% vs. 9,2%).

Az összképhez hasonlóan fontos szerepe van azért a svájciak „*barátságosságának*” (ott 13,9%, itt 7,1%) és „*korrektségének*” is (ott 12,2%, itt 6,1%).

Feltűnő különbség a németekhez képest, hogy mi alig említjük a svájciak „*slamposságát*” (1,0%)(1), míg a németeknél ez a kategória az első helyen szerepelt 10 válasszal (11,5%). (Hozzá kell persze tennünk, hogy a németek Svájc-képében alig volt számbeli különbség az egyes kategóriák között.)

Az összképhez hasonlóan (2,4%)(3) alig említettük a svájciak tudatos „*demokratikus*” gondolkodását (2,0%)(2), ami valószínűleg összefüggésbe hozható azzal, hogy a vizsgált minta választadói alig ismerik Svájcot.

A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELESE:

a/:

„A ‘tipikus’ jellemzők megítélése különbözik az országok, a kor és a végzettség szerint. A fiatalok toleránsabbak, mert a multikulturális valóságban szocializálódtak. A magasabb végzettség is toleránsabb attitűdöt eredményez. (Kérdéses, hogy a négy ország bármelyike előítéletesebb-e a másikkal kapcsolatban.)”

„Es gibt immer noch markante Unterschiede in der Beurteilung der ‘typischen’ Merkmale nach den vier Ländern, aber auch nach Alter und Schulabschluss. Die Jugend z.B. muss bereits, aufgewachsen in der multikulturellen Realität, mehr Toleranz aufweisen als die früheren Generationen. Aber auch der höhere Schulabschluss sollte zu mehr Toleranz verhelfen. (Ob eine der Nationen mehr Vorurteile gegenüber den anderen hegen würde als die andere, sei zu bezweifeln.)“

Az **országok** szerinti bontásban csak Németország és Magyarország volt releváns, hiszen mint már feljebb láthattuk, az osztrák és a svájci válaszolók aránya elenyésző.

A fenti eredmények is azt mutatják, hogy nincs túl nagy különbség abban, ahogy a németek és a magyarok a többi nációhoz viszonyulnak, inkább hangsúlyeltolódásokról beszélhetünk.

(A százalékos különbségek bemutatásánál a továbbiakban az első helyen mindig a német adat, a másodikon a magyar jelenik meg.)

Markáns különbség pl. a tipikus **német** jellemzők megítélésében, hogy míg a németek a **„dolgoosságot”** nagyon fontos jellemzőnek tartják (20,4% vs. 5,8%), addig a magyarok a **„nagyképűséget”** rögtön a 2. helyre tették (9,7% vs. 6,2%).

Mindkét ország válaszadói a **„pontosságot”** tették az első helyre (23,3% és 23,4%).

Különbözik a **„korrektség”** megítélése (12,5% vs. 7,8%), akkor is, ha mindkét ország esetében a 3. helyen szerepel.

Feljebb is láthattuk, hogy a németek alig látják magukat **„spórolósnak”**, míg mi ezt jellemző tulajdonságunknak tartjuk (1,1% vs. 7,1%).

Végül, ha nem is jelentősen, de eltérő a két ország válaszadóinak véleménye a németek **„formálisának”** a megítélésében, amit a németek inkább érzékelnek önmagukkal kapcsolatban (5,7% vs. 3,9%).

A tipikus **osztrák** tulajdonságok megítélésében nagyon kis különbség észlelhető a magyarok és a németek között:

Mindkét ország válaszolói a **„barátságos”** attitűdöt emelik ki, és ezt a németek még fontosabbnak tartják, mint mi (27% és 20,2%). Második helyen a **„kedélyes”** kategória szerepel (18% és 17,6%).

Az osztrákok **„nagyképűségét”** inkább a magyarok veszik észre (4,5% vs. 7,6%).

Hasonló különbségek észlelhetők a **„pontosság”** (2,2% vs. 5,0%), a **„nemzettudat”** (2,2% vs. 5,0%) és az **„életélvezet”** (1,1% vs. 3,4%) megítélésében.

A **svájci** jellemzők esetében szintén található néhány komoly különbség a német és a magyar válaszadók között:

A leginkább kirívó különbség a svájciak **„slamposságának”** a megítélésében van, a németek sokkal inkább látják őket annak, mint mi, akik ezt jóformán nem is említjük meg (11,5% vs. 1,0%).

A németekhez képest mi viszont **„pontosabbnak”** látjuk őket (9,2% vs. 13,3%).

A németek egyáltalán nem látják **„környezetbarátnak”** a svájciakat, a magyarok viszont igen 4,1%-os aránnyal.

A svájciak **„materializmusát”** megint csak mi látjuk inkább (2,3% vs. 8,2%).

Hasonló a helyzet a **„rendszeretet”** megítélésében (1,1% vs. 5,1%) és a svájciak **„szociális érzékenysége”** kapcsán, amit a németek egyáltalán nem észlelnek, csak mi 4,1%-kal.

Fordítva viszont a németek inkább látják a svájciak **„nemzettudatát”** (10,3% vs. 5,1%) és **„nyárspolgári”** attitűdjét (5,7% vs. 0%).

A tipikus **magyar** tulajdonságok esetében a következő különbségek láthatóak:

Mint azt már feljebb láthattuk, mind a németek, mind a magyarok elsősorban a **„barátságos”** attitűdöt emelik ki, de ezt a németek hangsúlyosabbnak tartják, mint mi (38% és 20,4%).

A németek ezen kívül **„kedélyesebbnek”** is látnak minket, mint mi önmagunkat (12,7% vs. 2,0%).

Fordítva mi sokkal inkább látjuk magunkat **„pesszimistának”** (4,2% vs. 16,3%), **„nagyképűnek”** (2,8% vs. 7,1%) és **„kreatívnak”** (4,2% vs. 14,3%), mint a németek minket.

Ha nem is ilyen nagy arányban, de mi „temperamentumosabbnak” tartjuk magunkat (2,8% vs. 5,1%), ami tulajdonképpen ellentmond a németek által gyakran hallható klisének a „temperamentumos Jánosokról és a tüzes Piroskákról”.

A fenti eredmények alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy valóban megkülönböztető jelentősége van az országok szerinti bontásnak, gyakran markáns különbségek láthatóak a tipikus jellemzők megítélésében.

Ugyanakkor sem a kor, sem az iskolai végzettség nem bizonyult markánsan magyarázó erejűnek a felmérésben. Lehetett ugyan különbségeket kimutatni (lásd lejjebb), de véleményem szerint ezek nem elég jelentősek ahhoz, hogy a fenti állításomat fenntarthassam.

Így a hipotézis második fele sem tartható kutatásom eredményeit megnézve, hiszen nem látszanak a fiatalok „toleránsabbnak”, mint az idősek, és a végzettség sem mérvadó tényező.

(Terjedelmi korlátok miatt az eredmények részletes bemutatásától ebben a füzetben most eltekintek. Az eme állításomat bizonyító elemzések munkám 202-209. oldalán olvashatók.)

Csak röviden néhány érdekesebb eredmény:

A **kor** szerinti bontásban a **németek** megítélése kapcsán pl. csak a **„dolgosság”** kategória esetében volt markáns különbség az egyes korcsoportok között, mert ezt a legidősebb korosztály hangsúlyosan az első helyen említette 31,7%-kal, míg pl. a 36-45 éveseknél csak 6,2%-ot ért el.

Az **osztrák** tulajdonságok esetében a „**barátságos**” attitűd megítélése mutatott különbséget, amelyet az idősebb korosztályok (56-65 év és 66 év fölött) láttak markánsan (43,3% és 42,5%), a 26-35 évesek viszont a legkevésbé (5,8%).

A **svájciak** esetében a „**pontosság**” megítélése mutatott komolyabb különbséget, ezt leginkább a 26-35 évesek látták (25%), legkevésbé pedig a 66 év felettiak (5,4%).

A **magyarok** esetében a „**barátságos**” attitűdöt leginkább a 66 év felettiak látják 32,2%-kal, legkevésbé a 26-35 évesek 16,6%-kal.

A „**nemzettudat**” a 46-55 évesek egyáltalán nem látják, ezt leginkább a 26-35 évesek hangsúlyozzák 16,65%-kal, a „**kreativitás**” pedig a 66 év felettiak nem látják, és itt megint a 26-35 évesek tartották a tulajdonságot jelentősnek 16,6%-kal.

Végül a „**slamposág**” az 56-65 évesek fedezik fel leginkább (16%), a 25 év alattiak alig (2,7%), ezen kívül pedig a „**temperamentumosság**” a 46-55 évesek látják leginkább (12,1%), a 25 év alattiak és a 36-45 évesek pedig egyáltalán nem.

Az **iskolai végzettség** szerinti bontásban a **németek** esetében a 8 osztályt végzettek látják őket leginkább „**dolgosnak**” (46,1%), legkevésbé pedig az érettségizettek (9,9%).

A németek „**nagyképűségét**” érdekes módon leginkább a főiskolai végzettségűek látják (első helyen) 17,6%-kal, míg az egyetemi végzettségűek a legkevésbé 6,5%-kal.

A „**távolságtartó**” attitűdöt csak az érettségizettek (3,8%) és az egyetemi végzettségűek látják (3,6%).

Végül a „**rendszerető**” kategóriacsoportot főleg az egyetemi végzettségűek említik meg 10,9%-kal, a 8 osztályt végzettek viszont egyáltalán nem.

Az **osztrák** tulajdonságokkal kapcsolatban két kategória mutat érdekesebb eredményt, a „**barátságosság**” a 10 osztályt végzettek látják leginkább és az első helyen 48%-kal, míg az egyetemi végzettségűek legkevésbé 16%-kal.

A „**kedélyességet**” pedig az egyetemi végzettségűek tartják fontosnak 22%-kal, a 8 osztályt végzetteknél viszont ez a kategória egyáltalán nem jelenik meg.

A **svájci** jellemzőkkel kapcsolatban komoly különbség nem mutatható ki, egyenlő eloszlással van dolgunk, ahol általában a „**pontosság**” szerepel az első helyeken, egyedül az érettségizettek esetében mutatható ki, hogy ők 11,9%-kal a „**távolságtartást**” jelölik első helyen, viszont a „**pontosságot**” csak a harmadikon a „**slamposággal**” és a „**materializmussal**” együtt (8,9%).

A **magyar** tulajdonságok között minden végzettségnél szerepel a „**barátságosság**” mint tipikus jellemző, de leginkább a 10 osztályt végzetteknél (44,4%), legkevésbé pedig az egyetemi végzettségűeknél (21,4%).

Közismert „**pesszimizmusunkat**” a felsőbb végzettségűek látják, az érettségizettek 7,7%-kal, a főiskolai végzettségűek 7,4%-kal és az egyetemi végzettségűek 15,5%-kal.

Ugyanígy a „**kreativitásunkat**” is a felsőbb végzettségűek említik meg, az érettségizettek 14,2%-kal, a főiskolai végzettségűek 11,1%-kal és az egyetemi végzettségűek 7,1%-kal.

Látható, hogy vannak érdekes és elgondolkodtató eredmények a fentiek között, de nem igazolják a hipotézist.

b/:

„A ‘tipikus’ jellemzők a globalizáció és az amerikanizálódás következtében egységesebbé váltak a négy országban, a különbségek egyre jobban eltűnnek.

Másrészt a külföldiek jelentős aránya miatt a ‘tipikus’ jellemzők a három németnyelvű területen ‘atipikus’, tehát a külföldiek által megváltozott tulajdonságokat mutatnak, ellentétben Magyarországgal, ahol alig él külföldi bevándorló.”

„Die ‚typischen‘ Merkmale sind, bedingt durch die Globalisierung und die Amerikanisierung, in den vier untersuchten Ländern einheitlicher geworden, die Unterschiede verschwinden immer mehr.

Auf der anderen Seite müssten die ‚typischen‘ Eigenschaften in den drei deutschsprachigen Gebieten, bedingt durch die vielen Ausländer, ‚atypische‘, also von den Ausländern beeinflusste Merkmale aufweisen, im Gegensatz zu Ungarn, wo es kaum Ausländer gibt.“

E hipotézis ellenőrzéséhez megint vissza kellett nyúlnom a kérdőív 7-9. pontjához, ahol a tipikus jellemzők és a tipikus pozitív illetve negatív jellemzők felsorolását kértem a válaszadóktól.

A vizsgálat alapján kiderült, hogy fenti állításomnak sem az első, sem a második része nem igazolódott be. A különbségek ugyanis változatlanul kimutathatóak a globalizáció és az amerikanizálódás sem tudta alapvetően „homogenizálni” a négy országban jellemző tulajdonságokat.

Ebből a vizsgálatból nem mutatható ki az sem, hogy a jelentős külföldi arány megváltoztatta volna az adott országról tételezett „tipikus” jellemzőket, a válaszadóknak nem tűnt fel ilyen típusú átalakulás, hiába él már a többedik külföldi generáció az adott területen.

Mindazok a hasonlóságok és különbségek, amelyek kimutathatóak voltak a válaszok feldolgozásával, nem hozhatóak összefüggésbe a globalizációval vagy a külföldiek arányával, vagy Magyarország esetében a külföldiek elenyésző jelenlétével.

Sokkal inkább az a tény mutatható ki, hogy egy-két különbséget leszámítva a válaszokban ugyanazok a sztereotípiák képződnek le az adott nációval kapcsolatban, mint amelyek általában a „közgondolkodásban” ismertek

Mindezek alapján a fenti hipotézisemet a jelen kutatás alapján el kell vetnem, még akkor is, ha úgy gondolom, hogy egy nagyobb volumenű vizsgálatban érezhetővé kellene válnia mind a globális nivellálódásnak, mind az amerikai hatásoknak, mind pedig az adott országban letelepedett külföldi kultúrák hatásának.

c/:

„A globalizáció és a világ ‘egységesedése’ ellenére az értékek, amelyek lassabban változnak, a megvizsgált országokban változatlanul különböznek, és országonként különbözik a megítélésük is.”

„Trotz der Globalisierung und der ‚Vereinheitlichung‘ der Welt sollten die Werte, die sich erst ganz langsam ändern, in den vier untersuchten Ländern Unterschiede aufweisen und auch in der Betrachtungsweise nach Ländern differieren.“

Az előző hipotézisnél láttuk, hogy a vizsgálat eredményei alapján kiderült, hogy nem változott az adott nációval kapcsolatban a tipikus tulajdonságok megítélése.

A várakozásoknak megfelelően az adott kultúra feltételezett értékrendjében még kevésbé mutatható ki változás a korábbi vélekedésekhez és tapasztalatokhoz képest, valóban nem vagy alig „mozdultak” el az értékek valamilyen egységesedés felé a négy náció vonatkozásában.

(Az értékek megítélésének részletes elemzését a munkám 180-186. oldalán lehet elolvasni, itt csak néhány érdekesebb eredményt mutatok be.)

Az egyetlen érték, amely mind **a négy ország** értékrendjének megítélésében az első helyen szerepel, és a négy nációt egymással „összeköti”, a **„pénz, a materiális javak, jólét”** kategória, amely talán valóban részben a globalizációnak és az általános „materiálisabb” gondolkodásnak tudható be.

A **német** és az **osztrák** értékrendszer megítélésében hasonlóan fontos szerepet tölt be, és hasonlóan „összekötő” funkcióval bír a **„presztízs, siker”** kategória, mint meghatározó érték, bár ez az osztrákokkal kapcsolatban is csak a „barátságosság” kategória után a 3. helyen szerepel, a svájciak esetében már csak az 5. helyen jelenik meg a „biztonság”, a „szabadság”, a „pontosság” említése után, a magyarok vonatkozásában pedig csak a 4. helyen a „család” és a „barátságosság” után.

A **német** értékrend megítélésében feltűnő, hogy alig említik a „sport”, a „környezetvédelem” vagy a „vallás” kategóriát, az **osztrákok** megítélésében a „turizmust” vagy megint a „vallást” mint jelentős értéket.

A **svájciak** megítélésében hiányzik vagy alig szerepel ismét a „turizmus” mint érték, vagy még inkább megdöbbentő módon a „nyelvtudás” illetve az „alkalmazkodóképesség”, a válaszadók láthatóan nem tudnak a híres svájci „kompromisszumkészségről”.

Végül a **magyar** értékrend megítélésében feltűnő, hogy alig szerepel a „függetlenségi vágy”, és az ő esetükben is a „nyelvtudás”, a „turizmus” vagy a „vallás” mint érték, a „sport, foci” pedig nem is említődik meg.

Az „országonként különböző megítélés” bizonyításához megint a kereszttáblákat hívtuk segítségül, megint azzal a megszorítással, hogy csak a német és a magyar válaszokat vettük alapul az osztrák és a svájci válaszadók alacsony létszáma miatt.

(A százalékos adatok esetében első helyen mindig a német, második helyen a magyar szerepel.)

Az **országokénti** bontásban a következő különbségek láthatóak:

A **német** értékrendszer megítélése kapcsán mindkét ország válaszolói az első helyen a „**pénz, materiális javak, jólét**” kategóriát említik 22%-kal és 18,7%-kal.

Hasonlóan egyforma a „**megbízhatóság**” (8,0% és 8,8%) és a „**család**” (7,0% és 8,8%) megítélése.

Ugyanakkor a „**presztízs, siker**” értéket a magyar válaszadók már a második helyen említik, a németek viszont csak később állítják önmagukról, hogy ez az érték fontos nekik ((8,0% vs. 17,6%). A „**kedélyességet**” is inkább a magyarok látják a németekkel kapcsolatban (3,0% vs. 5,5%) és a „**barátságosságot**” is (2,0% vs. 4,3%).

A „**természetszeretet**” csak a magyarok látják 4,3%-kal, a németek nem.

Fordítva a németek a „**pontosság**” kategóriáját sokkal inkább előtérbe helyezik a magyaroknál (15% vs. 9,9%), és még nagyobb a különbség a „**rendszeretet**” megítélésében is (12% vs. 5,5%).

Hasonló a helyzet, ha nem is ilyen mértékben a „**foglalkozás, munka**” (7,0% vs. 4,3%) és az „**egészség**” (5,0% vs. 2,2%) mint érték megítélésében is.

Az **osztrák** értékrend megítélésében a „**pénz, materiális javak, jólét**” egyformán fontos szerepet a két ország válaszadói szemében 16,4%-kal és 13,6%-kal, a magyarok esetében azonban a második helyen említődik a „**barátságosság**” után, amit a németek kevésbé látnak osztrák értéknek (9,0% vs. 15,1%).

A két ország válaszadói hasonlóan ítélik meg a „**család**” (11% és 9,0%), a „**történelmi tudat**” (mindkettőnél 9,0%), a „**természetszeretet**” (5,4% és 4,5%), a „**rendszeretet**” és a „**pontosság**” kategóriát (mindkét esetben 3,5% és 4,5%), valamint a „**tisztesség, erkölcs**” értéket (3,5% és 3,0%).

A németek osztrák értéknek tartják a „**nemzettudatot**” 7,3%-kal, valamint a „**foglalkozás, munka**” kategóriát 5,4%-kal, a magyarok ezeket azonban egyáltalán nem említik.

A német válaszadók az „**egészséget**”, mint az osztrákok által preferált értéket is hangsúlyosabban látják, mint a magyar válaszadók (5,4% vs. 1,5%).

A németekkel ellentétben a magyarok látják inkább osztrák értéknek a „**presztízs, sikert**” valamint a „**kedélyességet**” (mindkettőnél 5,4% vs. 12,1%), a „**sport, foci**” kategóriát pedig csak a magyar válaszadók látják 3,0%-os arányban, míg a németek egyáltalán nem.

A **svájci** értékrendben mindkét ország válaszadói az első helyen hangsúlyozottan a „**pénz, materiális javak, jólét**” kategóriát említik 32,7%-kal és 23,4%-kal, a többi érték csak sokkal kisebb arányban szerepel.

Egymáshoz hasonlóan ítélik meg a „**siker**” (7,3% és 6,2%), a „**rendszeretet**” (9,0% és 9,9%), a „**szabadság**” (7,3% és 8,6%) valamint a „**megbízhatóság**” (5,4% és 6,2%) értékcsoportokat.

Ellentétben a magyarokkal a németek a svájciak „**nemzettudatát**” sokkal inkább észlelik, mint mi (9,0% vs. 2,5%).

Fordítva a magyarok fontosabb értékeknek tartják a svájci értékrendben a következőket: a „**családot**” (3,6% vs. 7,4%), még inkább a „**pontosságot**” (3,6% vs. 9,9%), a „**történelemtudatot**” (1,8% vs. 4,9%), a „**természetszeretetet**” (1,8% vs. 8,6%), végül, ha nem is ilyen markánsan, az „**egészséget**” (1,8% vs. 3,7%).

A „**magyar**” értékrend megítélésében megint első helyen a „**pénz, materiális javak, jólét**” jelenik meg, ha nem is egyformán hangsúlyosan (15,2% vs. 23,7%).

További értékek, amelyeket inkább a magyarok látnak velünk kapcsolatban: a „**család**” (11% vs. 16,2%), a „**barátságosság**” (8,7% vs. 15%), a „**siker**”, bár csak kis különbséggel (6,5% vs. 8,7%) és a „**rendszeretet**” (2,2% vs. 6,2%).

A „**kreativitást**” mindkét ország válaszolói látják 2,2%-kal és 3,7%-kal, valamint a „**szabadságot**” mint értéket 4,3%-kal és 3,7%-kal.

Négy értéket jelölnek meg inkább a német válaszolók: a „**kedélyességet**” (8,7% vs. 1,2%), a „**történelemtudatot**” (11% vs. 2,5%), a „**foglalkozás, munka**” kategóriát és az „**egészséget**” (mindkettőnél 6,5% vs. 1,2%).

A fenti eredmények alapján továbbra is állíthatjuk, hogy az **ország**, mint kategória, magyarázó erejű az értékrendek megítélésében. Különösen akkor látszik ez, ha a százalékos különbségekre fény derül, akkor ugyanis láthatóvá válnak a hangsúlyeltolódások és a „súlyozások” a két ország közti összehasonlításban.

Ha csak a kategóriák sorrendjét vetnénk össze (ezt munkámban megtettem), akkor inkább egyforma kép tárul elénk, a sorrendek nem mutatnak olyan markáns különbséget, mint a százalékos arányok.

Ha csak ezt a vizsgálatot végeznénk el, még azt is mondhatnánk, hogy az ország nem magyarázó erejű, hiszen a felsorolt kategóriák többségét a két ország válaszolói egyformán megemlítették.

A fenti elemzések azonban egyértelművé teszik, hogy komoly különbségek vannak a válaszadói megítélésekben országok szerint.

Ezek a különbségek pedig nagyon fontosak, hiszen segítik az eligazodást azok számára, akik a nem ismert kultúra közelébe kerülnek, a különbségek és hangsúlyeltolódások ismeretében jobban kiszámíthatóvá válik, hogy milyen „elvárásokkal”, milyen „értéktételezésekkel” viszonyul a „befogadó” kultúra a vendéghez, és ő is jobban látja, hogy saját kultúrája hogyan ítéli meg a másikat.

Mindezek alapján állíthatjuk, hogy a fenti hipotézis igazolódott.

d/:

„A tabuk szintén nem módosulnak gyorsan, ezért feltehetőleg az általunk ismertek maradtak.”

„Die Tabus müssten noch die Bekannten geblieben sein, die würden sich auch nicht so schnell verändern.“

Ennek a hipotézisnek az igazolásához vagy elvetéséhez a 18. ponthoz kellett visszanyúlnunk, ahol a tabukra kérdeztem rá.

Megvizsgálva az ottani válaszokat, egyértelműen állítható, hogy az általam elvárt és általánosságban várható tabuk a vizsgálat válaszadóinál mind megjelentek, mindaz előfordult, amiről a munkám utolsó fejezetében írtam.

Ezért bátran állíthatom, hogy ez a hipotézisem is igaznak bizonyult, valóban alig van eltérés az általánosságban is ismert tabukhoz képest.

Nézzük meg a legfontosabb eredményeket:

Tabuk Németországban (n = 102):

- 1. „Náci múlt, holocaust, bűnösség” 38,2% (39)
- 2. „Jövedelem, fizetés” 30,3% (31)
- 3. „Neonácizmus, fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus” 14,7% (15)
- 4. „Nincsenek tabuk” 10,7% (11)
- 5. 8,8% (9) „Család, házasság, magánélet”,
„Nemzettudat, nemzeti érzések“
- 6. „Politika, pártállás“ 7,2% (8)
- 7. „Vallás, valláskritika“ 5,8% (6)
- 8. 3,9% (4) „Betegségek, egészségügyi problémák“
„Szexualitás, perverziók“
- 9. 2,9% (3) „Bűnözés, erőszak“
„Eutanázia“
„Halál“

Tabuk Ausztriában (n = 58):

- 1. „Jövedelem, fizetés“ 25,8% (15)
- 2. „Náci múlt, holocaust, bűnösség“ 20,6% (12)
- 3. „Nincsenek tabuk“ 17,2% (10)
- 4. 12% (7) „Szexualitás, perverziók“
„Vallás, valláskritika“
- 5. „Politika, pártállás“ 10,3% (6)
- 6. 8,6% (5) „Neonácizmus, fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus“
„A Habsburg-birodalom, a monarchia“
- 7. 6,8% (4) „Család, házasság, magánélet“ „
„Viszonyulás a németekhez, a „Piefkékhez””
- 8. „Betegségek, egészségügyi problémák“ 5,2% (3)
- 9. 3,4% (2) „Nemzettudat, nemzeti érzések“
„Környezetszennyezés, génmanipuláció, klónozás“
„Elkülönülés, viszonyulás az EU-hoz, kisállamiság“
„Halál“

Tabuk Svájcban (n = 65):

- 1. „Jövedelem, fizetés“ 33,8% (22)
- 2. „Pénzmosás, a bankok szerepe a II. Világháborúban, banktitok“ 24,6% (16)
- 3. 12,3% (8) „Elkülönülés, viszonyulás az EU-hoz, kisállamiság“
„Nincsenek tabuk“
- 4. „Család, házasság, magánélet“ 9,2% (6)
- 5. „Náci múlt, holocaust, bűnösség“ 7,6% (5)
- 6. 6,1% (4) „Neonácizmus, fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus”
„Szexualitás, perverziók”
„Politika, pártállás”
- 7. 4,6%(3) „Betegségek, egészségügyi problémák”
„Vallás, valláskritika”
- 8. 3,1% (2) „Halál”

Tabuk Magyarországon (n = 59):

- 1. „Jövedelem, fizetés“ 18,6% (11)
- 2. „Nincsenek tabuk“ 16,9% (10)
- 3. 11,8% (7) „Család, házasság, magánélet“
„Szexualitás, perverziók“
- 4. 10,1% (6) „Neonácizmus, fajgyűlölet, idegengyűlölet, antiszemitizmus“
„Vallás, valláskritika“
„Politika, pártállás“
- 5. 8,4% (5) „A versaillei és trianoni békekötések, a kitelepítés“
„Kommunista diktatúra, titkosszolgálati múlt“
- 6. 6,7% (4) „Betegségek, egészségügyi problémák“
„A Habsburg-birodalom, a monarchia“
- 7. „Protekció, korrupció” 5,1% (3)
- 8. 3,4% (2) „Önkritika”
„Halál”

Az eredmények részletes leíró bemutatása munkám 186-191. oldalán olvasható, itt most csak a legfontosabb tényezőket mutatom be:

Egyrészt látható, hogy a **„nincsenek tabuk”** válasz rögtön a felsorolás elején már jelentkezett, a három németnyelvű ország esetében a 3., míg Magyarországgal kapcsolatban már a 2. helyen.

A másik elgondolkodtató jelenség, hogy a válaszolókkal ellentétben Magyarország esetében kevésbé nevezhetjük a **„jövedelem, fizetés”** témakört tabutémának, mint a három másik ország esetében, hiszen nálunk a hétköznapi kommunikációs aktusok egyik alaptémája éppen az anyagi helyzet.

A jövedelmi helyzet mint „tabutéma”, véleményem szerint Magyarországgal kapcsolatban „atipikus”, inkább csak a szervezeti kultúra bizonyos meghatározott hierarchiaszintjein jelentkezik valóban tabuként.

Ezért nem hiszem, hogy a „pénz” hirtelen tabutémává vált volna, inkább a véletlennek tulajdonítom ezt az eredményt.

E tabu első helyen történő említése helyett Magyarországgal kapcsolatban sokkal inkább várható lett volna a „politika, pártállás” vagy a „kommunista diktatúra, titkosszolgálati múlt” tabuk első helyre tétele.

Az anyagi helyzet kapcsán érdekes eredmény, hogy a németek esetében ezt a tabutémát megelőzi a **„náci múlt”** kategória, amely az osztrákoknál a 2. helyen szerepelt, tehát szintén fontosnak tekintető, de a svájciaknál csak 7,6%-os eredménnyel az ötödik helyre szorult, a magyarok esetében pedig csak egyszer említi meg valaki.

A németekkel kapcsolatban jelentős arányú a **„neonácizmus, fajgyűlölet”** csoport is 14,7%-kal, az osztrákok és a magyarok esetében pedig a **„szexualitás, perverziók”** kategória 12%-kal illetve 11,8%-kal.

A magyarok esetében a **„család”** mint tabutéma is ilyen arányban jelentkezett, megelőzve a másik három országot, amelyeknél ez nem tűnt jelentősnek.

Feltűnő, hogy a **„nemzettudat”** csak a németek esetében jelenik meg aránylag nagy számban 8,8%-kal, míg a többi ország esetében az arány elenyésző.

Feltűnő az is, hogy a **„németekhez való viszonyulás”** mint tabutéma csak az osztrákokkal kapcsolatban jelenik meg, míg a svájciak esetében nem, pedig ott is várható lett volna.

Érdekes, hogy a **„vallás”** mint tabutéma főleg Ausztriával és Magyarországgal kapcsolatban észlelhető nagyobb mértékben (12% ill. 10,1%), míg a másik két országgal kapcsolatban alig.

A **„politikával és a pártállással”** kapcsolatos tabu mind a négy ország viszonylatában a középtájon jelentkezik

Az **„egészségügyi problémák”** tabuként történő kezelését a válaszadók inkább Németország és Magyarország kapcsán említik, míg az **„elkülönülés”** tabuját csak Svájc és Ausztria esetében olvashatjuk, előbbinél jelentős, 12,3%-os arányban.

Várható módon a „*pénzmosás*” tabuja csak Svájccal kapcsolatban említődik, a korrupció csak Magyarországgal összefüggésben vetődött fel.

„*Trianon*” mint tabu és a „*kommunista diktatúra*” csak vagy főleg Magyarországgal kapcsolatban jelenik meg, végül pedig a „*Habsburg birodalom*” csak velünk és Ausztriával összefüggésben olvasható.

Az eredmények alapján tehát állíthatjuk, hogy a fenti hipotézis változatlanul tartható, hiszen valóban megjelentek mindazok a tabutémák, amelyek várhatóak voltak, a kép nem nagyon változik, hiába közelednek egymáshoz a kultúrák, hiába keverednek, és hiába telnek (bizonyos tabuk szempontjából) az évtizedek, az évszázadok.

e/:

„Minden kulturális hasonlóságuk és a hasonló kulturális gyökereik ellenére a négy ország képviselői változatlanul nem szívesen kötnek ‘binacionális’ házasságot.”

„Trotz aller Ähnlichkeiten und ähnlicher kultureller Wurzeln werden die Vertreter der vier Nationen auch heute nicht gerne ‚binationale‘ Ehen schließen.“

Eme hipotézisemet a 14. kérdésre adott válaszok alapján el kell vetnem.

Nem igazolódott ugyanis, hogy a négy kérdezett ország adatközlői a másik ország állampolgáraival nem szívesen kötnék házasságot.

Ehelyett kiderült, hogy nagyon toleránsak egymás iránt, a válaszadók 87,6%-a (163) el tudná képzelni, hogy egy némettel él házastársi kapcsolatban, 89,2%-uk (166) látja ezt egy osztrákkal elképzelhetőnek, a válaszadók 86%-a (160) egy svájccal és 95,1%-uk (177) egy magyarral, ami különösen örömteli lehet számunkra.

Nézzük meg az eredményeket közelebbről is:

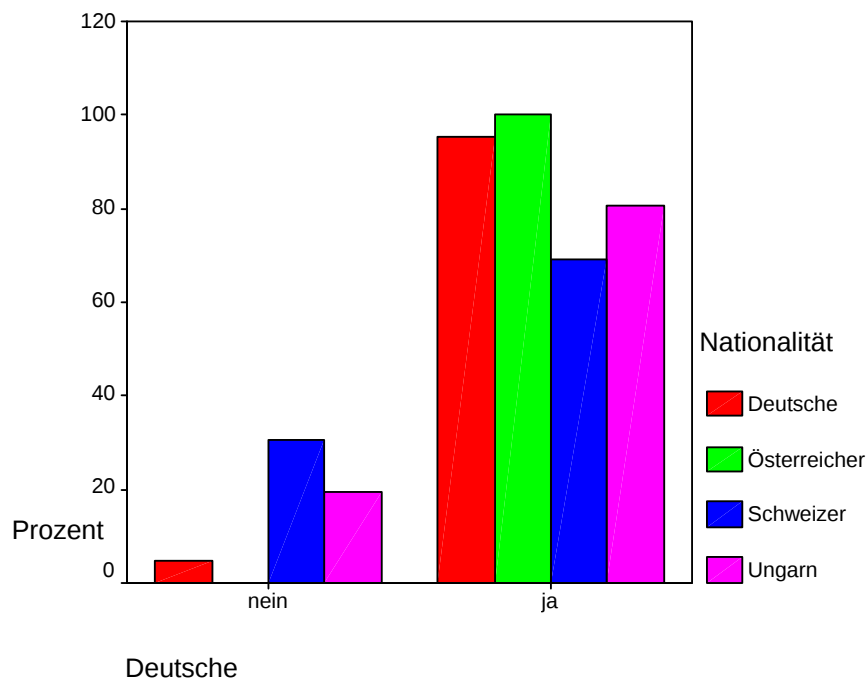
A 14. kérdésre összesen 186-an válaszoltak, 87 német, 9 osztrák, 13 svájci és 77 magyar. (A részletes elemzés munkám 169-172. oldalán olvasható.)

A 13. kérdésre adott válaszokhoz hasonlóan, ahol arra kérdeztünk rá, hogy kit tolerálna a kérdezett szomszédként (részletes elemzés a munkám 166-169. oldalán), most is a magyarok vitték el a prímet, és a többiekhez képest, még jobb százalékaránnyal, mint a 13. kérdésnél, ahol a válaszadók 93,5%-a (175) fogadott volna el egy németet vagy egy osztrákot szomszédnak, 94,6%-uk (177) egy svájcit és 95,7%-uk (179) egy magyart. (Ott 187 válaszadó volt, 86 német, 9 osztrák, 14 svájci és 78 magyar.)

Az **országok** szerinti bontásban az látható, hogy csak a németekkel kapcsolatban mutatható ki szignifikáns különbség ($p = 0.003$) a tekintetben, hogy milyen hajlandóságot mutatnak mind a négy (sic!) ország képviselői arra, hogy velük lépjenek házastársi kapcsolatra:

Érdekes módon a németek 4,6%-a, a svájciak 30,8%-a és a magyarok 12,4%-a nem szeretne némettel házasságban élni, egyedül az osztrákoknak nem okozna ez egyáltalán problémát.

Problematicusnak tulajdonképpen csak a svájci hozzáállást tekinthetjük, hiszen ez egy harmadot jelent, de a svájci válaszadók száma az osztrákhöz hasonlóan minimális a mintában.

A többi százalékarány nem azt mutatja, hogy az adott ország képviselőinek komoly problémája lenne azzal, hogy egy némettel éljen együtt. (Ettől persze még érdekes ez az adat.)

Összességében tehát a kölcsönös tolerancia látható, aminek nagyon örülhetünk

Végül még egy érdekes adat, amely már nem az országok szerinti toleranciához kapcsolódik, de számunkra izgalmas lehet:

A **nemek** szerinti bontásban a magyarokkal kapcsolatban volt szignifikáns különbség ($p = 0.04$) észlelhető, és az derült ki, hogy a férfiak inkább vennének el egy magyar nőt feleségül (98,7%, 78 férfi adatközlő az összesen 79-ből), mint amennyire szívesen mennének a nők hozzá egy magyar férfihez (92,5%, 99 női adatközlő az összesen 107-ből).

Zárszó:

A hipotézisek ellenőrzése alapján kiderült, hogy melyik és mennyire tekinthető bizonyítottnak, mindamellet hangszúlyozni szeretném, hogy a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak. Későbbi reprezentatív felmérések még biztosabb válaszokat tesznek majd lehetővé.

Ugyanakkor a jelen kutatásban nem bizonyított hipotézisek ellenére továbbra is képviselem azt az álláspontomat, hogy egy adott országgal kapcsolatban felmerülő tipikus tulajdonságok, jellemzők és értékrendszerek tekintetében az országnak, a kornak és az iskolai végzettségnek magyarázó erejűnek kell lennie.

Továbbra is úgy vélem, hogy különösen a három német nyelvű országban a külföldiek egyre növekvő aránya hatással van és lesz a tipikus jellemzőkre, az értékrendszerre és a tabukra, és alapjaiban változtatja meg az adott társadalmat és a közgondolkodást.

Későbbi hasonló kutatásokban érzékelnünk kell majd e folyamatok hatásait, hiszen már most érezhetőek e változások az adott társadalom hétköznapijaiban, és amint azt már a bevezetőben is említettem, a világ globalizációja miatt egyre nehezebbé válik egy adott kultúra vagy egy adott ország kizárólagos jellemzőinek a meghatározása, mert egyre több, egészen más jellegű hatás éri az ott élőket.

Mindamellet érdekes eredményeket szűlhet e kutatás későbbi megismétlése, hogy az épp aktuális „dolgok állását” vázolni tudjuk, és hogy az újabb eredmények tükrében a megszokott kliséket képesek legyünk újraértelmezni.

Változatlanul fontos marad az is, hogy a célországgal vagy a célkultúrával kapcsolatos sztereotípiákat tisztázzuk, mert ily módon könnyebbé válik az eligazodás az adott kultúrában.

Természetesen az eredmények nem abszolutizálhatóak, és csak - a kultúra modellekhez hasonlóan - egyfajta „támpontként” és „támaszként” szolgálhatnak a kulturális sajátosságok dzsungelében.

Biztos tehát, hogy munkámmal, amelynek elolvasását e tázisfűzet németűl tudó olvasóinak mindenképpen ajánlom, nem találtam meg a „bölcsék kövét”, de biztosan állíthatom azt is, hogy sikerűlt új aspektusokkal gazdagítanom az interkulturális problematika kutatását, és remélhetőleg sikerűl vele megkönnyítenem az eligazodást a kutatott négy ország viszonylatában.

4. A DISSZERTÁCIÓ TARTALOMJEGYZÉKE

EINFÜHRUNG	5
I. BEGRIFFSERKLÄRUNGEN	9
I.1. Was verstehen wir unter Kultur? (Kulturdefinitionen)	9
I.2. Was verstehen wir unter Inter- bzw. Multikulturalität?	11
I.3. Was ist der Unterschied zw. der intra- und der interkulturellen Kommunikation?	12
I.4. Was beinhaltet der Ausdruck Ethnozentrismus und Polyzentrismus?	12
I.5. Was verstehen wir unter expliziter bzw. impliziter Kultur?	13
I.6. Die wichtigsten Merkmale der Stereotype	13
I.7. Die wichtigsten Merkmale der Vorurteile	14
I.8. Was ist der Kulturschock und aus welchen Etappen besteht er?	15
I.9. Merkmale der nonverbalen und der verbalen Kommunikation.....	16
II. WICHTIGE KULTURMODELLE	18
II.1. Werteorientierungen bei Florence Kluckhohn und Fred. Strodbeck	19
II.2. Das Modell von Edward .T. Hall	24
II.3. Die Kultur als "mentale Software" bei Geert Hofstede	34
II.4. Die Kulturebenen bei Geert Hofstede.....	36
II.5. Kulturdimensionen bei Geert Hofstede	37
II.6. Kulturdimensionen bei Fons Trompenaars	53
II.7. Gegensatzpaare bei Egon Winkler.....	59
II.8. Psychologische Modelle bei Friedemann Schulz von Thun.....	62
II.9. Die Grenzen der Modelle	75
III. DIE VERSCHIEDENEN EINFLUSSFAKTOREN DER NONVERBALEN UND DER VERBALEN KOMMUNIKATION	78
III.1. Die Auswirkungen der geographischen Gegebenheiten auf die Kommunikation	78
III.2. Die Auswirkungen der Geschichte auf die Kommunikation.....	79
III.3. Die Auswirkungen der Bevölkerungsstruktur auf die Kommunikation	80
III.4. Die Auswirkungen der konfessionellen Unterschiede auf die Kommunikation	82
III.5. Die Auswirkungen des politischen - und des Wahlsystems auf die Kommunikation.....	83
III.6. Nationalsymbole und Nationalbewusstsein.....	84
III.7. Die Auswirkungen der Sprache und der Dialekte auf die Kommunikation	86
III.8. Die wichtigsten Bräuche und Feiern, Ess- und Trinkgewohnheiten oder die Benimmregeln als Einflussfaktoren in der interkulturellen Kommunikation.....	88

IV. VERGLEICH DER INTRAKULTURELLEN KOMMUNIKATION ZWISCHEN WESTDEUTSCHEN UND OSTDEUTSCHEN	91
IV.1. Die Gesellschaft	92
IV.2. Die nonverbale Kommunikation.....	94
IV.3. Die verbale Kommunikation.....	96
 V. VERGLEICH DER KOMMUNIKATIONSARTEN VON DEUTSCHLAND UND VON UNGARN MIT AUSBLICK AUF ÖSTERREICH UND DIE DEUTSCHSPRACHIGE SCHWEIZ	100
V.1. ALLGEMEINE GEDANKEN ÜBER DIE KULTURELL BEDINGTEN PROBLEME ZWISCHEN UNGARN UND DEUTSCHEN	100
V.1.1. Gegenseitige Stereotype, Ich- und Fremdbilder.....	100
V.1.2. Einflüsse und Mentalitätsunterschiede, die die Kommunikation in den beiden Ländern beeinflussen.....	104
V.1.2.1. Behandlung des Raums	108
V.1.2.2. Behandlung der Zeit	109
V.1.2.3. Unterschiede im Arbeitsleben.....	110
V.1.3. Die nicht verbalen Kommunikationsunterschiede zwischen den beiden Ländern.....	111
V.1.4. Die verbalen Kommunikationsunterschiede zwischen den beiden Ländern.....	112
V.1.5. Merkmale im Geschäftsleben	115
V.1.6. Tabuthemen im deutsch-ungarischen Vergleich.....	116
V.1.7. Allgemeine "Do`s and don`ts" (im deutsch-ungarischen Kontext).....	117
V.1.8. Einige Schlüsselbegriffe im deutsch-ungarischen Vergleich	118
 V.2. DAS ICH-BILD UND DAS GEGENSEITIGE FREMDBILD AUFGRUND EINER EMPIRISCHEN UNTERSUCHUNG UNTER DEUTSCHEN, ÖSTERREICHERN, (DEUTSCH)-SCHWEIZERN UND UNGARN	123
 DIE UNTERSUCHUNG:	123
 DIE ERGEBNISSE DER ERHEBUNG:	130
V.2.1. Allgemeine Bemerkungen.....	130
V.2.2. Globale – und Einzelergebnisse.....	131
V.2.3. Das Ich-Bild der Deutschen	195
V.2.3.1. Das Österreich-Bild der Deutschen	195
V.2.3.2. Das Schweiz-Bild der Deutschen	196
V.2.3.3. Das Ungarn-Bild der Deutschen	196
V.2.4. Das Ich-Bild der Ungarn	197
V.2.4.1. Das Deutschland-Bild der Ungarn.....	198
V.2.4.2. Das Österreich-Bild der Ungarn	199
V.2.4.3. Das Schweiz-Bild der Ungarn.....	199
V.2.5. Die Bewertung der Hypothesen.....	201

V.3. MERKMALE DER NONVERBALEN KOMMUNIKATION DER VIER LÄNDER IM ALLTAG UND IM GESCHÄFTSLEBEN	217
V.3.1. Begrüßungsformen	217
V.3.2. Der Abstand zwischen zwei Menschen.....	218
V.3.3. Gestik und Mimik.....	218
V.3.4. Höflichkeitsgesten	219
V.3.5. "Fingerzeichen"	219
 V.4. MERKMALE DER VERBALEN KOMMUNIKATION DER VIER LÄNDER IM ALLTAG UND IM GESCHÄFTSLEBEN.....	 221
V.4.1. Begrüßungsformen, Sichvorstellen, Anredeformen, Gebrauch von Titeln und Rängen	221
V.4.2. Telefonieren	223
V.4.3. Handy-Benutzung.....	226
V.4.4. Korrespondenz.....	227
V.4.5. E-Mails und SMS	227
V.4.6. Visitenkarten.....	228
V.4.7. Regeln des "Smalltalks"	228
V.4.8. Verhandlungsführung.....	228
V.4.9. Geschäftsessen.....	230
V.4.10. Geschenke.....	231
V.4.11. Tabuthemen	231
 VI. AUSBLICK.....	 233
VII. ANHANG.....	236
VIII. LITERATUR.....	241

5. A DISSZERTÁCIÓ BIBLIOGRÁFIÁJA

- ALLPORT, GORDON W.: The Nature of Prejudice. (1954; 1979). Reading, MA : Addison-Wesley Pub. Co.
- ALLPORT, GORDON W.: Az előítélet, Gondolat, Budapest, 1977
- Als Fremder In Deutschland, dtv Verlag GmbH & Co. KG, München, 1982
- AMMON, ULRICH: Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz; das Problem der nationalen Varietäten, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, New York, 1995
- AMMON, ULRICH/KYVELOS, RHEA: Varianten Wörterbuch des Deutschen, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, 2004
- ANGELUSZ RÓBERT: Kommunikáló társadalom, Gondolat, Budapest, 1983
- ARONSON, ELLIOT: A társas lény, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980
- AXTELL, ROGER E.: Gesztusok, Alexandra Kiadó, Pécs, 1997
- BARBOUR, STEPHEN, STEVENSON, PATRICK, GEBEL, KONSTANZE: Variation im Deutschen, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, 1998
- BART ISTVÁN: Ungarn, Land und Leute, Corvina Kiadó, Budapest, 2000
- BÄRNKOPF ZSOLT: A kommunikáció könyve, Flaccus Kiadó, Budapest, 2002
- BERNE, ERIC: Emberi játszmák, Háttér Kiadó, Budapest, az 1984-es kiadás utánnyomása
- BETZ, MARTIN: Die Berliner pauschal, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1998
- BÉRES, ISTVÁN – HORÁNYI, ÖZSÉB (SZERK.): Társadalmi kommunikáció, Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- BIEGER, ECKHARD-THOMAS FELTES-LILO SCHMALZRIEDT-URSULA SIEBER: Spielregeln für Kursleiter, Burckhardthaus-Verlag, Gelnhausen, 1981
- BIHARI PÉTER: A németek - 2000 év Európa közepén, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2002
- BISKY, JENS: Die deutsche Frage, Warum die Einheit unser Land gefährdet, Rowohlt Verlag, Berlin, 2005
- BLEIKER, JÜRG: Schwyzertütsch für Anfänger, ars edition, Zug 1991
- BODOLAY LÁSZLÓ: Kommunikáció Németországban, In: Hidasi Judit (szerk.) Kultúra, viselkedés, kommunikáció, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. S. 237-256
- BODOLAY LÁSZLÓ: Drogenproblematik und Prävention in Ungarn, In: Forschungsbericht für das Bundeskriminalamt in Wiesbaden, Budapest-Wiesbaden, 1991
- BODOLAY LÁSZLÓ: Magyar krónika. In: Ez volt a század, Magyar Könyvklub, Budapest, 1996. S. 412-420

- BODOLAY LÁSZLÓ: Magyar történelmi krónika 1988-1996, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1998
- BODOLAY, LÁSZLÓ: Aufgaben und Materialien zur kontrastiven Landeskunde Deutschland, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1998
- BODOLAY LÁSZLÓ: Kommunikáció Németországban, In: Hidasi Judit (szerk.) Szavak, jelek, szokások, Windsor Kiadó, Budapest, 1998. S. 183-196
- BODOLAY LÁSZLÓ: Berlin aus der Sicht eines Ungarn (Resümee). In: Mogyorósi Géza: Berlin magyar szemmel, Xantusz Könyvek, Budapest, 2000. S.122-155
- BODOLAY, LÁSZLÓ – LIPTAI, BEÁTA: Interkulturelle Kommunikation. BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2005
- BODOLAY LÁSZLÓ: Nonverbale und verbale Kommunikation in der Bundesrepublik, in Österreich, in der Schweiz und in Ungarn. DUfU 2006/1. S. 38-53
- BODOLAY LÁSZLÓ: Németország, In: Dr. Hidasi Judit (szerk.) Kultúrák @kontextusok. kommunikáció, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, 2007, S. 146-159
- BODOLAY LÁSZLÓ: Konflikt oder Konsens? Kommunikationsprobleme zwischen „Ossis” und „Wessis”, In: Tudományos évkönyv 2007, Reformok útján, BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2008, S. 406-416
- BOLTEN, JÜRGEN-CLAUS EHRHARDT (Hrsg.): Interkulturelle Kommunikation, Verlag Wissenschaft & Praxis, Sternenfels, 2003
- BORGULYA ÁGNES: Az európai egység kulturális sokszínűsége az értékrendek és a kultúrák közti kommunikáció kutatása szemszögéből, In: EU Working Papers, 1/2006, BGF-KKFK, Budapest, 2006, S. 3-15
- BORGULYA ISTVÁNNÉ: Üzleti kommunikáció kultúrák találkozásában, Janus Pannonius Tudományegyetem, Pécs, 1996
- BORGULYA ISTVÁNNÉ (SZERK.): Kultúrák közti, szakmai és szervezeti kommunikáció, PTE Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 2004
- BORGULYA, ÁGNES/SOMOGYVÁRI, MÁRTA: Kommunikáció az üzleti világban, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009
- BRACHFELD, SIEGFRIED, NOVOBÁ CZKY, SÁNDOR: Also nein, diese Ungarn!, Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1974
- BRACHFELD, SIEGFRIED: Mitten am Rande – Ein bisschen Ungarn, Corvina Kiadó, Budapest, 1979

- BREIDENBACH, JOANA/ZUKRIGL, INA: Tanz der Kulturen. Kulturelle Identität in einer globalisierten Welt, Kunstmann, München, 1998
- BRETON, PHILIPPE: A manipulált beszéd, Helikon Kiadó, Budapest, 2000
- BUDA BÉLA: Beszéd a szavak mögött, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1981
- BUDA BÉLA: Empátia. A beleélés lélektana, Gondolat, Budapest, 1985
- BUDA BÉLA: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1988
- BUDA BÉLA, SÁRKÖZY ERIKA (szerk.): Közéleti kommunikáció, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001
- BUDA BÉLA: Empátia. A beleélés lélektana, Urbis Könyvkiadó, Budapest, 2006
- BUHL-BÖHNERT, T.: Interkulturelle Kompetenz, In: Agogik, Nr. 3-9/2004, 27.Jg. (2004), S. 3-40
- CLAYTON, PETER: Testbeszéd a munkahelyen, Kossuth Kiadó, Budapest, 2004
- CLARK, ANDY: A megismerés építőkövei, Osiris Kiadó, Budapest, 1999
- COHEN, DAVID: Szexbeszéd, Park Kiadó, Budapest, 1994
- CSEPELI GYÖRGY (szerk.): Előítéletek és csoportközi viszonyok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980
- CSEPELI GYÖRGY: A hétköznapi élet anatómiája. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986
- CSEPELI GYÖRGY: Csoporttudat - Nemzettudat. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987
- CSEPELI GYÖRGY: Vonzalmak és kapcsolatok, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1987
- CSEPELI GYÖRGY: A meghatározatlan állat, Ego School Bt., Budapest, 1993
- CSEPELI GYÖRGY: A szervezkedő ember. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- CSEPELI GYÖRGY: Szociálpszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- CSEPELI GYÖRGY: A nagyvilágon e kívül..., Jósöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2002
- CSÖRGŐ ZOLTÁN: Ausztria, In: Dr. Hidasi Judit (szerk.) Kultúrák@kontextusok.kommunikáció, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, 2007, S. 45-54
- Das kleine Buch für alle, die Österreich lieben, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1994
- Das neue Deutschland, APA RV Reise- und Verkehrsverlag, Berlin-Gütersloh-München-Stuttgart, 1991
- Der Deutsche Verkehr, Knaur, München, 1989
- DERJANECZ, ÁGNES: Kulturelle Unterschiede in der deutsch-ungarischen Wirtschaftskommunikation, Cuvillier Verlag, Göttingen, 2003
- DESCOLA, PHILIPPE-LENCLUD, GÉRARD-SEVERI, CARLO-TAYLOR, ANNE-CHRISTINE: Les idées de l'anthropologie. Armand Colin, Paris, 1988

- DESCOLA, PHILIPPE-LENCLUD, GÉRARD-SEVERI, CARLO-TAYLOR, ANNE-CHRISTINE: A kulturális antropológia eszméi, Osiris-Századvég, Budapest, 1994
- Deutsche Entfremdung, (Hrsg.: Wolfgang Hardtwig, Heinrich August Winkler), Verlag C.H.Beck, München, 1994
- Deutschland-Handbuch, (Hrsg.: Werner Weidenfeld und Hartmut Zimmermann), Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1989
- Deutschland Ost – Deutschland West, (Hrsg.: Hans-Georg Wehring), Leske+Budrich, Opladen, 2002
- Die Deutschen in ihrer Welt, Langenscheidt KG, Berlin und München, 1992
- DUDEN – Wie sagt man in Österreich? (von Jakob Ebner), Dudenverlag, Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich, 1998
- DÜRSCHIED, CHRISTA, BUSINGER, MARTIN: Schweizer Standarddeutsch: Beiträge zur Varietätenlinguistik, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 2006
- EICHINGER, LUDWIG M., KALLMEYER, WERNER: Standardvariation: Wie viel Variation verträgt die deutsche Sprache?, Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2004, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, 2005
- EICHMANN, BERND: Denkmale deutscher Vergangenheit. K.H.Bock, Bad Honnef, 1994
- Elf Länder – Ein Land, Das Buchmanuskript zur Fernsehserie, TR-Verlagsunion, München, 1987
- ELIAS, NORBERT: A civilizáció folyamata, Gondolat, Budapest, 1987
- ELIAS, NORBERT: A németekről, Helikon Kiadó, Budapest, 2002
- FALKNÉ DR. BÁNÓ KLÁRA: Kultúraközi kommunikáció, Püski Kiadó, Budapest, 2001
- FALKNÉ DR. BÁNÓ KLÁRA: Interkulturális útmutató nemzetközi cégek és projektek vezetői és tagjai számára, In: EU Working Papers, 1/2006, BGF-KKFK, Budapest, 2006, S. 16-24
- FALKNÉ DR. BÁNÓ KLÁRA: Kultúraközi kommunikáció, Perfekt Kiadó, Budapest, 2008
- FABBENDER, HEINO/KLUGE, JÜRGEN: Perspektive Deutschland, Ullstein Buchverlage GmbH, Berlin, 2006
- Feste und Bräuche: Cormoran Verlag, München, 2000
- FEISCHMIDT MARGIT (szerk.): Multikulturalizmus, Osiris Kiadó, Budapest, 1997
- FISCHER, S.–FABIAN: Vergeßt das Lachen nicht. Der Humor der Deutschen. Knaur, München, 1982
- FODOR LÁSZLÓ: Fejezetek a motivációkutatásból, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007

- DR. FODOR LÁSZLÓ, GÖNDÖR ANDRÁS, VÖRÖSNÉ DR. KESZLER ERZSÉBET, NEMÉNYINÉ DR. GYIMESI ILONA (szerk.): A kommunikáció alapjai, BGF-Perfekt, Budapest, 2003
- MICHEL FOUCAULT: A SZAVAK ÉS A DOLGOK. A TÁRSADALOMTUDOMÁNY ARCHEOLÓGIÁJA, OSIRIS KIADÓ, BUDAPEST, 2000
- FÖLDES CSABA: Black Box ,Interkulturalität' In: Wirkendes Wort 59, Trier, 2009, 3., S. 503–525.
- Fragen an die deutsche Geschichte, Deutscher Bundestag, Referat Öffentlichkeitsarbeit, Bonn, 1988
- Fremde Deutsche, Ludwig-Uhland-Institut für europäische Kulturwissenschaft, Universität Tübingen, 1986
- FULLBROOK, MARY: A német nemzeti identitás a holokauszt után, Helikon, Budapest, 2001
- FÜHMANN, FRANZ: Zweiundzwanzig Tage oder die Hälfte des Lebens, Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig, 1986
- GARDT, ANDREAS: Nation und Sprache, Walter de Gruyter Verlag, Berlin, 2000
- G. NICHOLAS, M. SPRENGER, W. WEERMANN: Wirtschaft auf Deutsch , Pannon Klett, Budapest, 1991
- GEERTZ, CLIFFORD: Az értelmzés hatalma, Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- GELFERT, HANS DIETER: Was ist deutsch? Wie die Deutschen wurden, was sie sind, C.H.Beck, München, 2005
- GERHARDS, JÜRGEN: Kulturelle Unterschiede in der Europäischen Union, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2005
- GERSBACHER, URSULA: Körpersprache im Beruf, Verhandlung und Gespräch, Kompakt Wissen, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1994
- GLASER, HERMANN: Kleine Kulturgeschichte der Bundesrepublik Deutschland 1945 – 1989, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1991
- GLASER, HERMANN: Kleine deutsche Kulturgeschichte von 1945 bis heute, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2004
- GOETHE, JOHANN WOLFGANG: Faust, Der Tragödie erster Teil, Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig, 1974, S. 39
- GOFFMAN, ERVING: A hétköznapi élet szociálpszichológiája, Gondolat, Budapest, 1981
- GORSKI, MAXIM: Gebrauchsanweisung für Deutschland, R. Piper, München, 1996
- GÖSSMANN, WILHELM: Deutsche Kulturgeschichte im Grundriss, Max Hueber Verlag, Ismaning, 1996

- GÖRÖG IBOLYA: Mindennapi maceráink, Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest, 2000
- GRAF VON KROCKOW, CHRISTIAN: Von deutschen Mythen. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1995
- GRAF VON KROCKOW, CHRISTIAN: Über die Deutschen, List Verlag, München, 1999
- GRIFFIN, EM: A First Look at Communication Theory, The McGraw-Hill Companies, Inc., 2000
- GRIFFIN, EM: Bevezetés a kommunikációelméletbe, Harmat Kiadó, Budapest, 2001
- GROSSER, ALFRED: Wie anders sind die Deutschen?, C.H.Beck Verlag, München, 2002
- GUDYKUNST, WILLIAM B.: Bridging Differences. Effective Intergroup Communication, Sage Publications, Inc., Thousand Oaks, California, 1994
- GYÖRFFY MIKLÓS: Német-Magyar Kulturális szótár, Corvina Kiadó, Budapest, 2003
- HABERMAS, JÜRGEN: Theorie des kommunikativen Handelns I-II, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main, 1981/1995
- HABERMAS, JÜRGEN: Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt/Main, 1983
- HABERMAS, JÜRGEN: Vorstudien und Ergänzungen zur Theorie des kommunikativen Handelns, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 1984/1995
- HALL, EDWARD T.: The Silent Language, Doubleday, New York, 1959/1973
- HALL, EDWARD T.: The Hidden Dimension, Doubleday, New York, 1966/1990
- HALL, EDWARD T.: Rejtett dimenziók, Gondolat, Budapest, 1987
- HALL, EDWARD T./HALL, MILDRED REED: The fourth Dimension in Architecture, Sunstone Press, Santa Fe, New Mexico, 1975/1995
- HALL, EDWARD T.: Beyond Culture, Doubleday, New York, 1976/1981
- HALL, EDWARD T.: The Dance of Life. The Other Dimension of Time, Doubleday, New York, 1983
- HALL, EDWARD T./HALL, MILDRED REED: Understanding Cultural Differences. Germans, French and Americans, Intercultural Press, Inc., Yarmouth, Maine, 1990
- HAMP GÁBOR – HORÁNYI ÖZSÉB (szerk.): Társadalmi kommunikáció mérnököknek, Typotex Kiadó, Budapest, 2006
- HAMPDEN-TURNER, CHARLES/TROMPENAARS, FONS: Building Cross-Cultural Competence. How to create wealth from conflicting values, John Wiley & Sons, Ltd, Chichester, 2002
- HANDY, C.: Understanding Organizations, Penguin Books, London, 1976/1993
- HANKISS ELEMÉR: Az emberi kaland, Helikon Kiadó, Budapest, 1998
- HANKISS ELEMÉR: Új diagnózisok, Osiris, Budapest, 2002

- HARIG, L.: Heilige Kühe der Deutschen, Carl Hauser Verlag, München-Wien, 1981
- HAUMANN–RATH–SCHMÖLZER–EIBINGER–SORNIG: Gespräche unter Österreichern, Bundesministerium für Unterricht und kulturelle Angelegenheiten, Wien, 1998
- HEIDRICH BALÁZS: Szervezeti kultúra és interkulturális management, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2000
- HERINGER, HANS JÜRGEN: Interkulturelle Kommunikation, A.Francke Verlag, Tübingen-Basel, 2004
- HESSKY, REGINA – KNIPF, ERZSÉBET: Ein Textbuch zur Lexikologie, Band I-II, Holnap Kiadó, Budapest, 1998
- HIDAS JUDIT (szerk.) Kultúra, viselkedés, kommunikáció, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992
- HIDAS JUDIT (szerk.) Szavak, jelek, szokások. Windsor Kiadó, Budapest, 1998
- HIDAS JUDIT: Interkulturális kommunikáció, Solar Kiadó, Budapest, 2004
- HIDAS JUDIT (szerk.) Kultúrák@kontextusok.kommunikáció, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, 2007
- HOFSTEDE, GEERT: Cultures and Organizations: Software of the Mind, New York: McGraw-Hill USA, 1997
- HOFSTEDE, GEERT: Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations, 2nd Edition, Thousand Oaks CA: Sage Publications, 2001
- HOFSTEDE, GEERT: (with Gert Jan Hofstede - first author- and Paul B. Pedersen) Exploring Culture: Exercises, Stories and Synthetic Cultures, Yarmouth, Maine: Intercultural Press, 2002
- HOFSTEDE, GEERT (with Gert Jan Hofstede) Cultures and Organizations: Software of the Mind, Revised and expanded 2nd Edition, New York: McGraw-Hill USA, 2005
- HOFSTEDE, GEERT: Lokales Denken, globales Handeln, dtv, München, 2006
- HOFSTEDE, GEERT UND HOFSTEDE, GERT JAN: Kultúrák és szervezetek, Az elme szoftvere, McGraw-Hill, 2005 – VHE Kft, Pécs, 2008
- HOVANYECZ LÁSZLÓ (szerk.): Milyen nép a magyar?, Pannonica Kiadó, Budapest, 2002
- HORÁNYI ÖZSÉB, SZÉPE GYÖRGY (szerk.): A jel tudománya, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975
- HORÁNYI ÖZSÉB (szerk.): Kommunikáció I-II., Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1977
- HORÁNYI ÖZSÉB (szerk.): A sokarcú kép, Typotex Kiadó, Budapest, 2003
- HORÁNYI ÖZSÉB: Jel, jelentés, információ, kép, General Press Kiadó, Budapest, 2006

- HORÁNYI ÖZSÉB (szerk.): A kommunikáció mint participáció, Akti-Typotex Kiadó, Budapest, 2007
- HUNTINGTON, SAMUEL P.: Kampf der Kulturen, Spiegel Verlag, Hamburg, 1996
- HUTTER, CONSTANZE: Zeitgemässe Umgangsformen, Wilhelm Heyne Verlag, München, 2004
- Interkulturelles Management, (Hrsg.: Niels Bergemann/Andreas L.J.Sourisseaux), Springer Verlag, Heidelberg, 2003
- JAMES, LOUIS: Miért nem bírjuk az osztrákokat?, Pannonica Kiadó, Budapest, 2003
- KAJÁN TIBOR: Apropos kultúra – Apropos Kultur, Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1999
- KAPITÁNY ÁGNES, KAPITÁNY GÁBOR: Értékválasztás ,98, Új mandátum Könyvkiadó, Budapest, 1988
- KAPITÁNY ÁGNES, KAPITÁNY GÁBOR: Magyarság-szimbólumok, Európai Folklór Intézet – Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999
- KLEIN, OLAF GEORG: Ihr könnt uns einfach nicht verstehen, Eichborn Verlag, Frankfurt/Main, 2001
- KLUCKHOHN, FLORENCE: The Study of Culture, Stanford University Press, 1951
- KLUCKHOHN, FLORENCE ROCKWOOD / STRODTBECK FRED L.: Variations in Value Orientations, Row, Peterson and Company, Emsford, New York, 1961
- KNIPF-KOMLÓSI, ELISABETH / NINA BEREND (Hrsg.): Regionale Standards, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001
- KNIPF-KOMLÓSI, ELISABETH – V. RADA, ROBERTA – BERNÁTH, CSILLA: Aspekte des Wortschatzes, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006
- KOPPENSTEINER, JÜRGEN: Österreich, (Neuausgabe), Edition Praesens, Wien 2001
- KUMBIER, DAGMAR/VON THUN, FRIEDEMANN SCHULZ (Hrsg.): Interkulturelle Kommunikation: Methoden, Modelle, Beispiele Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 2006
- LAKOMY, CASSIAN: 15 abgefahrene Autofahrer, Fackelträger, Hannover, 1991
- LAKOMY, CASSIAN: 16 echte Deutsche, Fackelträger, Hannover, 1991
- LÁZÁR JUDIT: A kommunikáció tudománya, Balassa Kiadó, Budapest, 2001
- LEPHRIES, WOLF: Kultur und Politik: Deutsche Geschichten, Hauser Verlag 1995
- LOSCHKE, HELGA: Interkulturelle Kommunikation, Sammlung praktischer Spiele und Übungen, Ziel GmbH, Augsburg, 2003
- LUGER, KURT/RENGER, RUDI: Dialog der Kulturen. Die multikulturelle Gesellschaft und die Medien, Wien, 1994

- LÜSEBRINK, HANS-JÜRGEN: Interkulturelle Kommunikation, Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer, J.B. Metzler, Stuttgart, 2005
- Magyarok Kelet és Nyugat közt (szerk.: Hofer Tamás), Balassi Kiadó, Budapest, 1996
- MANZ, HANS: Überall und niene, Orell Füssli Verlag Zürich und Schwäbisch Hall, 1983
- MEAD, G. H.: A pszichikum, az én és a társadalom, Gondolat, Budapest, 1973
- MENASSE, ROBERT: Das Land ohne Eigenschaften, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 1995
- MENASSE, ROBERT: Erklär mir Österreich, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 2000
- Mérföldkövek a kulturális antropológiában, (szerk.: Paul Bohannan/Mark Glazer), Panem Kft, Budapest, 1997
- Meyers Großes Taschenlexikon, & F. A. Brockhaus AG, Mannheim, 2003
- Miért nem bírják a magyarokat?, Pannonica Kiadó, Budapest, 2002
- Milyen a magyar? 50 Hungarikum, l'Harmattan, Budapest, 2005
- MOLNÁR JUDIT–UNDINE SZINNA: Deutschsprachige über Deutschsprechende, Idegennyelvi Továbbképző Központ, Budapest, 1986
- MORRISON, TERRI-WAYNE A. CONAWAY, GEORGE A. BORDEN: Meghajlás vagy kézfogás?, Alexandra Kiadó, Pécs, 1994
- MUNDT ILDIKÓ: Beruf und Karriere, Perfekt Kiadó, Budapest, 2000
- MÜLLER M., HELMUT: Schlaglichter der deutschen Geschichte, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1988
- N.HORVÁTH BÉLA: Gyakorlati kommunikáció, Pont Kiadó, Budapest, 2006
- NEMÉNYINÉ/GYIMESI: Hogyan kommunikáljunk tárgyalás közben?, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002
- NGUYEN LUU LAN ANH – FÜLÖP MÁRTA (szerk.) Kultúra és pszichológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2006
- NIERENBERG, GÉRARD I./CALERO, HENRY H.: Testbeszéd-kalauz avagy mit üzennek a gesztusok?, Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest, 1995
- NYÁRÁDI GÁBORNÉ: Közéleti és üzleti kommunikáció magyar nyelven, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1998
- ÓDOR LÁSZLÓ: Helvetismen. Deutsches Kulturwörterbuch der Schweizerischen Eidgenossenschaft, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, München, 2010

- ÓDOR LÁSZLÓ: A multikulturális Svájc - A magyarországi németnyelv-oktatás szempontjából, Universität für Wirtschaftswissenschaften und Staatsverwaltung, Budapest, Lehrstuhl für deutsche Sprache, 2001
- ÓDOR LÁSZLÓ: Svájc, In: Dr. Hidasi Judit (szerk.) Kultúrák@kontextusok.kommunikáció, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, 2007, S. 209-219
- Österreich.Konkret, Daten & Fakten, Bundeskanzleramt, Wien, 2004
- Österreichisches Wörterbuch (im Auftrag des Bundesministeriums für Bildung, Wissenschaft und Kultur, öbvht, Wien, 2005
- PATAKI FERENC: A tömegek évszázada, Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- PEASE, ALLAN – GARNER, ALAN: Szó - beszéd. Park Kiadó, Budapest, 1990
- PEASE, ALLAN: Testbeszéd, Park Kiadó, Budapest, 1990
- PEASE, ALLAN/PEASE, BARBARA: The Definitive Book of Body Language, Orion Books Ltd, London, 2004
- PEASE, ALLAN/PEASE, BARBARA: A testbeszéd enciklopédiája, Park Kiadó, Budapest, 2006
- PINTÉR EMIL: Európai illetan avagy Mit tanulhatunk a Nyugattól?, Európa, Budapest, 1998
- PLÉH CSABA/SÍKLAKI ISTVÁN/TERESTYÉNI TAMÁS: Nyelv, kommunikáció, cselekvés, Osiris Kiadó, Budapest, 1997
- POLLAK, WOLFGANG: Österreich und Europa, Institut für Sozio-Semiotische Studien, Wien, 1994
- PÖTZSCH, HORST: Die deutsche Demokratie, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1995, (aktualisierter Nachdruck 1996)
- PRATKANIS és ARONSON: A rábeszélőgép, Ab Ovo, Budapest, 1992
- RAFF, DIETER: Deutsche Geschichte, Vom alten Reich zur Zweiten Republik, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1989
- RÁKOS PÉTER: Nemzeti jelleg, a miénk és a másoké, Kalligram, Pozsony, 2000
- REHBEIN, JOCHEN: Interkulturelle Kommunikation, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1985
- ROSENGREN, KARL ERIK: Communication. An introduction., Sage Publications, London, 2000
- ROSENGREN, KARL ERIK: Kommunikáció, Typotex Kiadó, Budapest, 2004
- RÓKA JOLÁN: Kommunikációtan, Századvég Kiadó, Budapest, 2002
- SCHEIN, EDGAR H.: Organisationskultur, Edition Humanistische Psychologie, Bergisch Gladbach, 2003
- SCHNEIDER-FLAIG, SILKE: Der neue große Knigge, Gutes Benehmen und richtige Umgangsformen, Compact Verlag, München, 2006

- Schweiz in Sicht (Begleitheft) (von Rémy Gogniat, Leo Koch, Claudio Nodar), Koordinationskommission für die Präsenz der Schweiz im Ausland, 1998
- Schweizer Brevier, Kümmerly + Frey AG, Zollikofen-Bern, 2000
- SEARLE, JOHN R.: Elme, nyelv és társadalom, Vince Kiadó, Budapest, 2000
- SERPELL, ROBERT: Culture's Influence on Behaviour, Methuen Co. Ltd., London, 1976
- SERPELL, ROBERT: Kultúra és viselkedés, Gondolat, Budapest, 1981
- SUCHER, C. BERND: Hummer, Handkuß, Höflichkeit. dtv premium, München, 1996
- SZALAY GYÖRGYI: Arbeit und Kommunikation, DÜHKE, Budapest, 2002
- SZALAY GYÖRGYI: Munka és kommunikáció német-magyar teamekben, Német-Magyar Ipari és Kereskedelmi Kamara, Budapest, 2002
- SZEKFÜ ANDRÁS: Kommunikáció, nyilvánosság, esélyegyenlőség Magyarországon, Gondolat Kiadó, Budapest, 2007
- SZÉCSI GÁBOR: A kommunikatív elme, Áron Kiadó, Budapest, 2003
- SZÉCSI GÁBOR: Kommunikáció és gondolkodás, Áron Kiadó, Budapest, 2007
- SZMODITS ANIKÓ: Németül az irodában, Pro Lingua Kft., Budapest, 1993
- Tatsachen über Deutschland, Societäts-Verlag, Frankfurt am Main, in Zusammenarbeit mit dem Auswärtigen Amt, Berlin, 2005
- Tatsachen und Zahlen, Bundespressedienst, Wien, 2000
- TERESTYÉNI TAMÁS: Kommunikációelmélet, Akti-Typotex, Budapest, 2006
- THOMANN, CHRISTOPH/VON THUN, FRIEDEMANN SCHULZ: Klärungshilfe 1, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1988/2003/2006
- THOMAS, ALEXANDER (Hrsg.): Psychologie interkulturellen Handelns, Hogrefe, Verlag für Psychologie, Göttingen, 1996
- THOMAS, ALEXANDER, KINAST, EVA-ULRIKE, SCHROLL-MACHL, SYLVIA: Handbuch Interkulturelle Kommunikation und Kooperation. Band 1 und 2., Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2003
- TOMASELLO, MICHAEL: Gondolkodás és kultúra, Osiris Kiadó, 2002
- TONK EMIL: Hasznos alap TONKönyv üzletembereknek, Stúdium 2000 Bt., Budapest, 2004
- VON THUN, FRIEDEMANN SCHULZ: Miteinander reden 1.,2.,3., Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, (Sonderausgabe 2006)
- TRAUTMANN, GÜNTER (HRSG.): Die hässlichen Deutschen?, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1991

- TROMPENAARS, FONS: Riding the waves of culture, Nicolas Brealey Publishing, London, 1993
- TROMPENAARS, FONS: Business weltweit. Der Weg zum interkulturellen Management, Murnau Verlag, 2004
- UFFELMANN, INGE: Gute Umgangsformen, Bassermansche Verlags-buchhandlung, Niedernhausen, 1994
- Ungarn - Tausend Jahre, MTI Rt., Budapest, 1999
- VALUCH TIBOR: Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében, Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- WAHRIG, GERHARD: Deutsches Wörterbuch, Bertelsmann Lexikonverlag, Gütersloh, 1978
- WATZLAWICK, P. – BEAVIN, H. – JACKSON, D. D.: Menschliche Kommunikation – Formen, Störungen, Paradoxien, Hans Huber Verlag, Bern, 2000
- WESSELY ANNA (szerk.): A kultúra szociológiája, Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- WINKLER, EGON (Hrsg.): Erfolg in aller Welt, Wirtschaftskammer Österreich, Wien, 2002
- WOLFF, INGE: Nagy illemkódex, Trivium Kiadó, Budapest, 1996
- ZEIDENITZ, STEFAN-BARKOW, BEN: Miért nem bírjuk a németeket?, Pannonica Kiadó
- ZELÉNYI ANNAMÁRIA: Wo man Deutsch spricht, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001
- ZIAUDDIN, BRUNO: Grüezi Gummihäse, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Reinbek bei Hamburg, 2008
- Zwischen Universalismus und Relativismus. Philosophische Grundlagenprobleme des interkulturellen Managements, (Hrsg.: Horst Steinmann/Andreas Georg Scherer), Suhrkamp Verlag, Frankfurt/Main, 1998

www.auswaertiges-amt.de

www.bildungsserver.de

www.bundesregierung.de

http://de.news.yahoo.com/dpa2/20080904/r_t_dpa_wl_social/twl-angst-vor-inflation-

www.destatis.de

www.deutschland.de

www.deutschland-tourismus.de

www.gallup.hu/Gallup/orszagkep/0105_2.htm

www.gallup.de

www.intercultural.de/

www.intercultural-network.de

www.schulz-von-thun.de

www.sietar.de

<http://de.wikipedia.org>

6. A SZERZŐ KAPCSOLÓDÓ BIBLIOGRÁFIÁJA

Kommunikáció Németországban, In: Hidasi Judit (szerk.) Kultúra, viselkedés, kommunikáció, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 237-256.old..

Aufgaben und Materialien zur kontrastiven Landeskunde Deutschland, Külkereskedelmi Főiskola, Budapest, 1998. 285pp.

Kommunikáció Németországban, In: Hidasi Judit (szerk.) Szavak, jelek, szokások, Windsor Kiadó, Budapest, 1998. 183-196.old.

Berlin aus der Sicht eines Ungarn (Resümee). In: Mogyorósi Géza: Berlin magyar szemmel, Xantusz Könyvek, Budapest, 2000. 122-155. old..

László Bodolay - Beáta Liptai: Interkulturelle Kommunikation. BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2005, 212pp.

Merkmale der alltäglichen und geschäftlichen Kommunikation der Bundesrepublik, Österreichs, der Schweiz und Ungarns. In: lingua 803 Deutsch/17, Corvinus-Universität Budapest, Lehrstuhl für deutsche Sprache, 2005, 55-73. old.

Nonverbale und verbale Kommunikation in der Bundesrepublik, in Österreich, in der Schweiz und in Ungarn. DUfU 2006/1. 38-53. old.

Dr. Bodolay László–Liptai Beáta: Interkulturelle Kommunikation (Texte, Aufgaben und Materialien) c. jegyzet bemutatója. In: Nyelvvilág. BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2006/4., 52-54. old.

Bodolay László, Liptai Beáta: Interkulturális kommunikáció német nyelven. In: Szakmai füzetek 17. szám. BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2006, 63-65. old.

László Bodolay-Beáta Liptai: Interkulturelle Kommunikation (Texte, Aufgaben und Materialien) /recenzió/, In: THL2, A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata, 2006/1-2. Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, Budapest, 199-201. old.

László Bodolay: Nonverbale und verbale Kommunikation in der Bundesrepublik, in Österreich, in der Schweiz und in Ungarn, In: Szakmai füzetek 21. szám, BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2007, 43-52. old.

Dr. Bodolay László: Németország, In: Dr. Hidasi Judit (szerk.) Kultúrák@kontextusok.kommunikáció, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., Budapest, 2007, 146-159.old.

Dr. Bodolay László: Konflikt oder Konsens? Kommunikationsprobleme zwischen „Ossis” und „Wessis”, In: Tudományos évkönyv 2007, Reformok útján, BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2008, 406-416. old.

Dr. Bodolay László: Merkmale der nonverbalen und der verbalen Kommunikation in der Bundesrepublik, in Österreich, in der Schweiz und in Ungarn, In: Székács Anna – Osváth Gábor (szerk.) Kelet és Nyugat kommunikál, Köszöntő Hidas Judit születésnapjára, BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2008, 31-43. old.

Dr. Bodolay László: Friedemann Schulz von Thun néhány modelljének használata interkulturális helyzetekben, In: Szakmai füzetek 27. szám, BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest, 2009, 115-123. old.

7. A DISSZERTÁCIÓHOZ VÉGZETT KUTATÁS KÉRDŐÍVE

FRAGEBOGEN ZUR INTERKULTURALITÄT

Sehr geehrte Damen und Herren,

Im Folgenden sehen Sie einige Fragen, die Sie nur dann beantworten sollten, wenn Sie eine Antwort auf sie haben. Wenn nicht, dann gehen Sie ruhig zur nächsten Frage über.

Die Antworten werden natürlich vertraulich behandelt, ich brauche Sie für mein werdendes Buch, das ich zum Thema „Interkulturalität“ unter Bürgerinnen und Bürgern von drei deutschsprachigen Ländern und von Ungarn schreibe. Unter der Schweiz wird nur die deutschsprachige Schweiz verstanden.

Ich danke Ihnen für Ihre Unterstützung,

Mit freundlichen Grüßen

Dr. László Bodolay

Hochschuldozent

Zuerst bitte ich Sie um einige allgemeine Angaben:

1. **Ihre Nationalität:** Deutsche/r-Österreicher/In-Schweizer/In-Ungar/In
2. **Ihr Geschlecht:** männlich-weiblich
3. **Ihr Alter:** bis 25; 26-35; 36-45; 46-55; 56-65; 66 oder älter
4. **Ihr Schulabschluss:** 8 Klassen; 10 Klassen; Abitur; Hochschule; Universität
5. **Ihr Beruf:** Schüler/Student

Rentner/In

Arbeiter/In

Angestellte/Beamte/r

Landwirt

Selbständige/r Gewerbetreibende/r oder Kaufmann/frau

Akademiker/In

Führungskraft

Politiker/In

Freiberufler/Künstler/In

6. Wie oft waren Sie schon in

Deutschland:

Österreich:

der Schweiz:

Ungarn:

/Ihr Heimatland sollten Sie natürlich nicht erwähnen./

/Falls Sie aus familiären oder beruflichen Gründen in einem dieser, für Sie nicht „Heimatländer“ leben, geben Sie bitte die Dauer Ihres Aufenthaltes an./

Und nun meine eigentlichen Fragen an Sie:

7. Nennen Sie typische Eigenschaften der

Deutschen:

Österreicher:

Schweizer:

Ungarn:

8. Nennen Sie positive Eigenschaften der

Deutschen:

Österreicher:

Schweizer:

Ungarn:

9. Nennen Sie negative Eigenschaften der

Deutschen:

Österreicher:

Schweizer:

Ungarn:

10. a) Nennen Sie typische Eigenschaften von Menschen, die Ihres Erachtens nur in bestimmten Bundesländern in Deutschland charakteristisch sind:

b) Nennen Sie besondere Merkmale der

Norddeutschen:

Süddeutschen:

Ostdeutschen:

Westdeutschen:

11. Nennen Sie typische Eigenschaften von Menschen, die Ihres Erachtens nur in bestimmten Bundesländern in Österreich charakteristisch sind:

12. Nennen Sie typische Eigenschaften von Menschen, die Ihres Erachtens nur in bestimmten Kantonen der Schweiz charakteristisch sind:

13. Wen würden Sie nicht gerne als Nachbarn haben?

Eine/n Deutsche/n

Eine/n Österreicher/In

Eine/n Schweizer/In

Eine/n Ungar/n/In

Ich habe keine Probleme mit diesen vier Nationen

Warum?

14. Wen würden Sie lieber nicht heiraten?

Eine/n Deutsche/n

Eine/n Österreicher/In

Eine/n Schweizer/In

Eine/n Ungar/n/In

Ich habe keine Probleme mit diesen vier Nationen

Warum?

15. Was meinen Sie, kann es unter diesen vier Nationen Probleme im Zusammenleben geben?

Wenn ja, welche?:

Nein

**16. Wo würden Sie unter diesen vier Nationen nach Ihrer Heimat am liebsten leben?
Warum?**

17. Was meinen Sie, welche Werte sind für die

Deutschen:

Österreicher:

Schweizer:

Ungarn:

am wichtigsten?

18. Was für „Tabus“ gibt es Ihrer Meinung nach in

Deutschland:

Österreich:

der Schweiz:

Ungarn:

19. Sind Sie selber oder umgekehrt, ist Ihr Gastgeber eventuell in einer dieser Nationen aus irgendeinem Grund (sprachlicher, kultureller Art oder wegen Tabuverletzung) „ins Fettnäpfchen getreten“, also haben Sie eine komische oder peinliche Situation erlebt? Wenn ja, erzählen Sie bitte darüber: